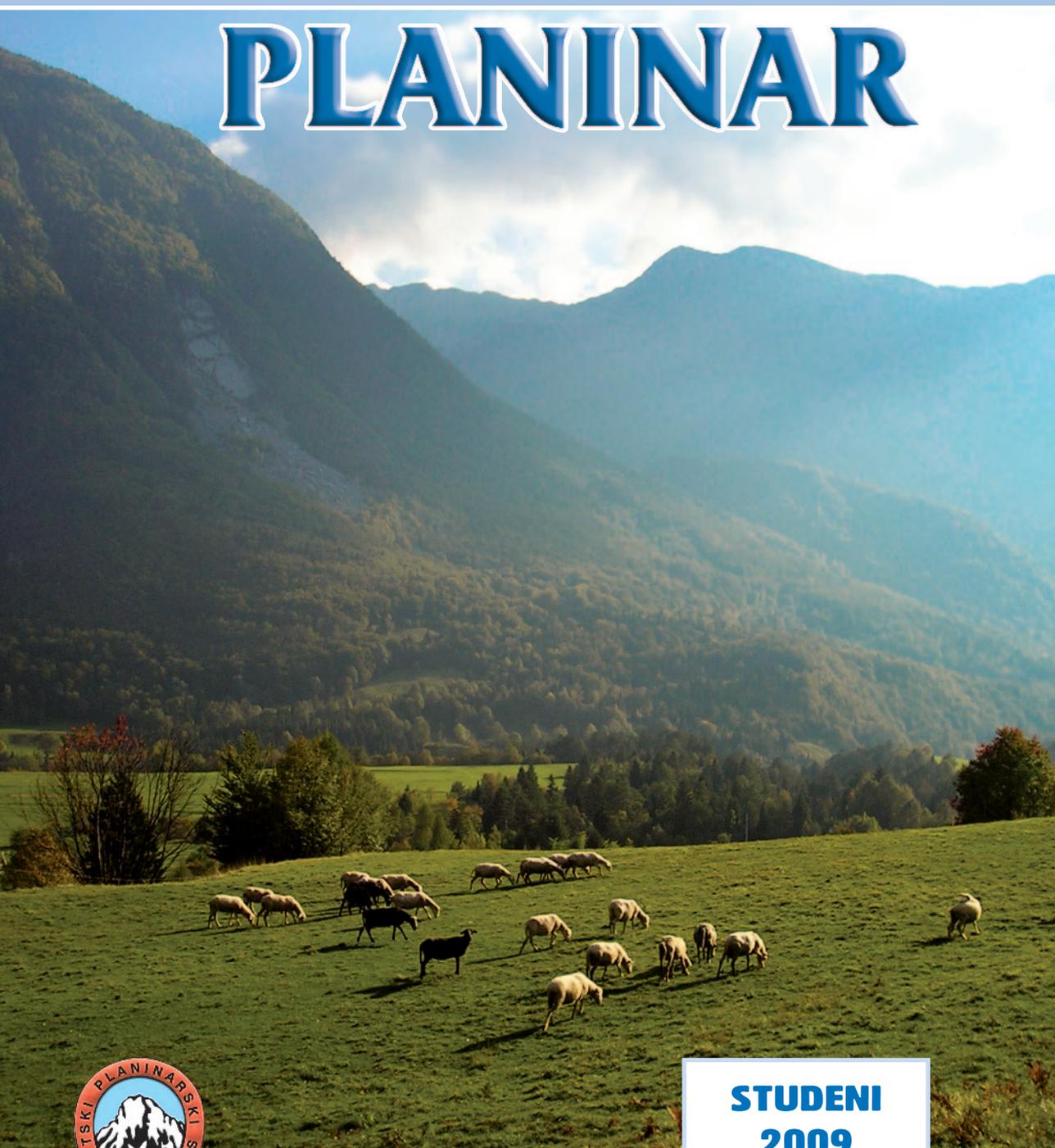
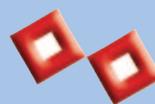

HRVATSKI PLANINAR

ČASOPIS HRVATSKOG
PLANINARSKOG SAVEZA

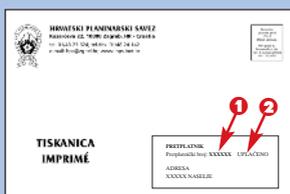
STUDENI
2009

11

»HRVATSKI PLANINAR« – ČASOPIS HRVATSKOG PLANINARSKOG SAVEZA »CROATIAN MOUNTAINEER« – JOURNAL OF THE CROATIAN MOUNTAINEERING ASSOCIATION

ČASOPIS »HRVATSKI PLANINAR« izlazi u **11 brojeva** godišnje (za srpanj i kolovoz kao dvobroj). Prvi broj izašao je **1. lipnja 1898.** Časopis je od 1949. do 1991. godine izlazio pod imenom »Naše planine«.

PRETPLATA za 2009. godinu iznosi **150 kuna** (za inozemstvo **35 eura**). Pretplata se uplaćuje na žiro-račun Hrvatskog planinarskog saveza **2360000-1101495742**, pri čemu na uplatnici, u rubrici »Poziv na broj«, mora biti upisan **Vaš pretplatnički broj**. Pretplata za inozemstvo uplaćuje se na račun **SWIFT: ZABA-HR2X 25731-3253236**, također uz poziv na pretplatnički broj.

1 2

PRETPLATNIK
Pretplatnički broj: XXXXXX UPLAĆENO

ADRESA
XXXXX NASELJE

1

PRETPLATNIK
ADRESA
XXXXX NASELJE

2360000-1101495742

XXXXXX

VAŠ PRETPLATNIČKI BROJ (1)

otisnut je uz Vašu adresu, koja je nalijepljena na omotnici za slanje časopisa. Nakon uplate, uz adresu ćete moći vidjeti naznak o obavljenoj uplati. Tako možete provjeriti je li Vaša uplata za tekuću godinu uredno primljena i evidentirana u HPS-u (2).

NOVI PRETPLATNICI, odnosno zainteresirani za pretplatu na časopis »Hrvatski planinar«, trebaju se telefonom, e-mailom ili pismom javiti Hrvatskom planinarskom savezu. Za nekoliko dana poštom će primiti uplatnicu i brojeve koji su izašli od početka godine, a zatim će, nakon uplate, svaki mjesec na svoju adresu redovno primiti svoj primjerak časopisa.

CIJENA POJEDINAČNOG PRIMJERKA je **15 kuna** (+ poštarina).

CJENIK OGLAŠAVANJA šaljemo zainteresiranima na zahtjev.

SURADNJA: Prilozi se mogu slati posredstvom e-maila ili poštom. Krajnji rok za primitak priloga je deseti dan prethodnoga mjeseca (20 dana prije izlaska broja). **Uredništvo zadržava pravo kraćenja i uredničke obrade tekstova**, posebno dužih priloga. **Prednost imaju** prilozi sa zanimljivim temama koji su popraćeni boljim i većim izborom ilustracija. Slike se mogu slati poštom ili u digitalnom formatu (e-mailom, na CD-u ili DVD-u, ali ne unutar Word dokumenata!). Podrobnije upute nalaze se na web-stranici časopisa.

STAVOVI I MIŠLJENJA izneseni u časopisu nisu nužno stajališta Hrvatskog planinarskog saveza i Uredničkog odbora.

WEB-STRANICA ČASOPISA:

www.plsavez.hr/HP

NAKLADNIK

Hrvatski planinarski savez
Kozarčeva 22, 10000 Zagreb

PRETPLATA I INFORMACIJE

Ured Hrvatskog planinarskog saveza
tel. 01/48-23-624
tel./fax 01/48-24-142
e-mail: hps@plsavez.hr
<http://www.plsavez.hr>

UREDNIŠTVO

E-mail adresa za zaprimanje članaka:
hrvatski.planinar@plsavez.hr

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Alan Čaplar
Palmotičeva 27, 10000 Zagreb
e-mail: caplar@plsavez.hr
mob.: 091/51-41-740
tel.: 01/48-17-314

UREDNIČKI ODBOR

Damir Bajs
Darko Berljak
Vlado Božić
Faruk Islamović
Goran Gabrić
prof. dr. Darko Grundler
Branko Meštrić
Krunoslav Milas
prof. dr. Željko Poljak
Vanja Radovanović
Robert Smolec

LEKTURA I KOREKTURA

Željko Poljak
Robert Smolec
Radovan Milčić
Goran Gabrić

GRAFIČKA PRIPREMA

Alan Čaplar

TISAK

Ekološki glasnik, Donja Lomnica

ISSN 0354-0650

370 Istočno od Crnopca

379 Majstorska cesta preko Tulovih greda

384 Eisriesenwelt - najveća ledena špilja na svijetu

392 Brasina na Veleži

TEMA BROJA

Najjužniji dio Velebita

SADRŽAJ

Istočno od Crnopca	370
Hrvoje Zrnčić	
Majstorska cesta preko Tulovih greda	379
Lara Černicki	
Eisriesenwelt – najveća ledena špilja na svijetu	384
Faruk Islamović	
Glavopokrivala	388
Zaboravljena gradina Gornja Vrbova na Požeškoj gori	390
Antun Lovrić	
Brasina na Veleži.....	392
Orsat Žitković	
Alanska četverolisna djetelina.....	395
Ivan Hapač	
Četiri uspomene sa Žitnice	399
Vladimir Jagarić	
Uspon kroz jugoistočnu stijenu Dinare	402
Slavko Patačko	
Planinarski tisak	406
Kalendar akcija	408

SLIKA NA NASLOVNICI

Prizor iz Julijskih Alpa – ovce kod Kal Koritnice (u blizini Bovca)

foto: Darko Martinović

Istočno od Crnopca

Hrvoje Zrnčić, Zagreb

Dio prvi – Terra incognita

Za sam početak svibnja 2009. isplanirao sam izlet na kojem bih saznao stanje puta od vrha Crnopca prema istoku, sve do izvora Zrmanje. Da bismo krenuli istočno od Crnopca, valjalo je najprije doći na nj. To je značilo da ćemo Luka Kvočić, Hrvoje Gold i ja najprije s Prezida na Crnopac, da bismo se tek zatim uputili našim putem dalje na istok. Dokle? Idealno bi bilo kad bismo za dva dana cjelodnevnog planinarenja, sa spavanjem pod šatorom, prošli kroz selo Jabukovac, zatim kroz Garovaču i Duman i došli na prijevoju između Zaperovače i Ruje, s kojeg bismo se spustili na polje Vučjak, s njega se uspjeli na Čardak i Oklinak na Tremzini te s Tremzine sišli kroz selo Mrkiće na istočni dio Malopopinskog polja. Oдавle bismo se spustili zapuštenom starom cestom do Zrmanje, a onda je još kratko do

njenoga glavnog izvora. Spavanje sam predvidio na Zakopima, na istočnoj padini Zaperovače, gdje se nalaze bunari s vodom. Luki i Hrvoju nisam ni govorio o mogućim odstupnicama, iako sam ih imao u glavi. No, nisam znao što nas zapravo čeka, ali nisam htio ni odustati. Malo adrenalina ne škodi – obično znamo reći.

Krenuli smo s Prezida u 8 sati, baš kako smo i željeli. Iako sam usporavao skupinu, ipak smo već u 10:30 bili na vrhu. Sa sjeverne strane Crnopca, između Orlovih stijena, Gaćešine kite, Munižabe i samog Crnopca, pruža se područje koje po svojoj ljepoti ne zaostaje za Hajdučkim ili Rožanskim kukovima, pa pogled s Crnopca na to područje hrani dušu. Na sjeverozapadu Crnopca prekrasni su kameni oblici Velikoga i Malog Bata, dok na južnoj strani gledamo boginjavi krajolik kamenih vrtača, na čijim se dnima, u kontrastu s bijelim kamenom,

Evo i markacije stare više od 20 godina

zelene mahom bukva i grab. Pogled uokolo na Ravne Kotare, more, Velebit s Čelavcem i Svetim brdom u prvom planu, Velikom i Malom Kapelom, Trovrhom, Ličkom Plješivicom, Dinarom i Svilajom uvijek pruža zadovoljstvo. Kratko smo uživali na samom vrhu i zatim krenuli put istoka samim hrptom Crnopca.

Istočna padina hrpta obrasla je mladom bukovom šumom. Markacije su već odavno nestale pod djelovanjem sunca, vjetra, visokih i niskih temperatura. Nastojim pronaći najlakši prolaz držeći se što je više moguće azimuta. Nailazimo na jamu koju ću prijaviti speleolozima, da provjere imaju li je već označenu na svojim kartama. Nakon šume nailazimo na kamenu vrlet koju moramo prijeći na svom putu na istok. Nakon otprilike sat vremena svladali smo i kamenu vrlet. Moram priznati da sam uživao u svakom kamenu, a isto su mi priznali i Luka i Hrvoje.

Na izlasku iz kamene vrleti Hrvoje je ugledao prvu, dvadesetak godina staru marku na

HRVOJE ŽRNIČ

Kockavica

Crnopac je postao planinarski dostupnim zahvaljujući poduzetnim gospićkim planinarima, ali što je iza Crnopca, dalje na istoku? Pokušao sam prikupiti ponešto literature o tom dijelu Velebita, ali nisam imao osobita uspjeha

jednoj omanjoj stijeni s njene sjeverne, od sunca zaštićene strane. A onda na travnatoj padini koja slijedi nakon kamene vrleti još jednu, pa još jednu... Nakon travnate padine pred nama se pojavila travnata zaravan Greblje, prepuna sunovrata. Teško je i zamisliti koliko ih je. Markacija dalje nije bilo, sve su staze zarasle, pa smo tražili najpovoljniji prolaz držeći se i dalje azimuta, koliko je god to bilo moguće. Izgubivši prilično vremena, došli smo i do padine pred selom Jabukovcem, ako se tako mogu nazvati dva bivša domaćinstva. Od desetina bivših staza svaka je vodila u – grmlje – i to mahom u neprohodno gusto grabovo grmlje. Poveselili smo se vidjevši selo na nepunih stotinjak metara zračne udaljenosti. No, veselje se gotovo pretvorilo u moru. Trebalo nam je više od sat i pol velikih napora, uz mnogo ogrebotina, da svladamo jedinu

prepreku – grmlje – i prijedemo tih nepunih stotinjak metara.

Potrošili smo mnogo vremena tražeći pravi put, a i iscrpili smo se poprilično, ali smo ipak stigli do Jabukovca. Nismo se dugo odmarali. Morali smo provjeriti stanje puta od Jabukovca dalje na istok. Ono što smo prošli osvijestilo je u nama činjenicu da tu nitko nije djelovao dvadesetak godina! Malo tko je uopće i prošao tuda. Daljnji put od Jabukovca na istok također je bio uvelike zarašten. Slično je bila zarasla i inače slabija staza na sjever prema Gračacu. Iz Jabukovca smo mogli, prema planu, produžiti zaraslim putem na istok. Koliko je zarastao ostatak puta? Hoćemo li taj dan stići do vode? Mogli smo krenuti na sjever stazom prema Gornjoj Cerovačkoj špilji i dalje u Gračac. Ta staza i inače nije bila izrazita pa ako je još tako zarasla kao njen početak, nije moguće pred-

vidjeti hoćemo li prije noći stići do Cerovačkih špilja, odnosno do vode. Znao sam da je staza na jug, prema Krupi i Krnjezi, odnosno mjestu Golubiću, bila dobra i izrazita – prije dvadesetak godina. No, što je sa zarastanjem?

Procijenio sam da je najbolje krenuti na jug, u Golubić. Trebalo nam je nešto vremena dok smo s livade (bivše njive) u Jabukovcu našli ulaz na stazu, ali poslije nije bilo većih teškoća s prolaskom, ipak ne potpuno zaraslom stazom, kakva je bila ona kojom smo silazili u Jabukovac. Usput su nam kretanje olakšale i oznake koje su pobunjenici ostavili za vrijeme Domovinskog rata. Prošli smo Kaluđerski dol, zatim i bivše selo Zekiće i na koncu stigli do golubičkog zaselka Popine. Tu su nam gostoljubivi domaćini dali vode i autom nas prebacili do vidikovca na Krnjezi. Naime, od Popine do vidikovca na Krnjezi vodi cesta, i to većim dijelom asfaltirana, za čije svladavanje nismo pokazali baš preveliku volju. Na vidikovac smo stigli u 21 sat, gdje je po nas došao auto i odvezao nas u sigurnost planinarskog doma.

Koji mjesec poslije vrug mi nije dao mira pa sam dan po Velikoj Gospi otišao s Anom Đurek i Lukom Kvočićem u obilazak stare staze za Jabukovac, staze koja do njega vodi od Gornje

HRVOJE ZRNIČ

Jabukovac danas – objekt iz prvog plana sa slike dolje

Cerovačke špilje. Naime, Jabukovac je središnje mjesto, s kojeg bi trebalo prosjeći zarasle staze i na zapad prema Crnopcu i na istok prema Garovači, odnosno Tremzini i izvoru Zrmanje. Treba prosjeći samo po stotinjak metara na svaku stranu. Razveselili smo se kada smo vidjeli stazu za Jabukovac. Najprije zato što još uvijek ima prilično markacija što smo ih »namaljali« Vinka Škokić, Lujo Dvoraček i ja označavajući stazu Cerovac – Jabukovac još

HRVOJE ZRNIČ

Jabukovac, 1987.

Naš put od Crnopca do Popine

tamo daleke 1987. ili 1988., uz napomenu da markacije nikad nisu bile obnavljane. Veselili smo se i zato što je staza još uvijek vidljiva i uopće nije zarasla. Jedina je neprilika što je na stazi mnogo suhih grana. Očigledno je bilo ledene kiše koja je polomila vrhove stabala i oni su zasuli stazu.

Mislim da nije velik posao očistiti stazu od granja te tako omogućiti najbrži prilaz Jabukovcu i otvoriti mogućnost da se uspostavi put od vrha Crnopca do izvora Zrmanje. To bi bio posljednji korak ka cilju da Velebit postane planinarski dostupan čitavom svojom duljinom. Ne znam, doduše, je li to dobro ili nije jer neki tvrde da se posjećivanjem uništava ovdašnji

nedirnut okoliš, a drugi da prirodne ljepote kao da i ne postoje ako se ne vide. Vječita dvojba. Danas među stručnjacima prevladava mišljenje o održivom planinarenju: svojim posjetima planinama i svojim ponašanjem trebamo što manje raniti planinu i time joj pružiti mogućnost da u što kraćem vremenu sama zaliječi svoje rane.

Kako je temeljni uvjet Komisije za planinarske putove HPS-a da svaki planinarski put treba održavati prohodnim za planinare, tako bi trebalo naći jedno planinarsko društvo ili više njih koja bi se obvezala održavati prohodnim put Crnopac – izvor Zrmanje. Time bi se taj put mogao svrstati i u »službene« planinarske putove*. Imajmo na umu da bi se češćim planinar-

* Premda imam popriličan broj godina, volio bih da se u označavanju ovoga puta poslužimo novijim blagodatima tehnologije i put označimo samo elektroničkim oznakama. Oznake planinarskih putova koje su vidljive samo kao elektronički tragovi na zemljovidima GPS uređaja možemo nazvati planinarskim elektroničkim tragovima, kraće planinarskim e-tragovima ili još kraće e-tragovima. Jasno je da će neki ljudi biti protiv takvog označavanja planinarskih putova jer im je svojstveno da se odupiru bilo čemu novom, nepoznatom, bez obzira na to je li to bolje od dosadašnjega ili nije. Zato bih naglasio samo to da se planinarski putovi označeni na planinarskim kartama razlikuju od e-tragova samo utoliko što jednu te istu stvar u prvom slučaju gledate na papiru, a u drugom slučaju na zaslonu GPS uređaja ili mobitela.

skim obilascima toga puta bitno olakšalo održavanje njegove prohodnosti.

Dio drugi – Sjećanje na neka davna velebitska lutanja

Moj prvi doticaj s Crnopcem zbio se daleke 1978., za jednog prvosvibanjskoga društvenog izleta. Krenuli smo skupno na Crnopac iz Prosine, udoline podno južne strane tunela na velebitskom prijevoju Prezidu između Gračaca i Obrovca. No, nismo daleko odmakli. Na masiv Crnopca spustio se tako gust oblak da orijentacija nije bila moguća, što nas je natjeralo na uzmak. Možda je baš taj događaj pobudio u meni prvu želju da pokušam ponovno doći Crnopcu u posjete i ostati mu vjeran i dan danas.

HRVOJE ZRNGIĆ

U jugozapadnom masivu Crnopca, 1980.

Već istog ljeta ponovno sam na padinama Crnopca, ovaj put samo u društvu, kako je vrijeme pokazalo, svoje vjerne pratilje, poslije i životne suputnice. Planinarskih objekata nije bilo. Bio je samo jedan ljetni pastirski stan u Prosini i još jedan porušeni na putu za Crnopac. A drugo samo planina, sav njen sjaj i divljina.

Tko se ne bi oduševio bojama i mirisima planinskog i primorskog vrijeska, koji su uvelike prekrivali južne padine Crnopca, rascvjetalih svake godine u kolovozu? Tko se ne bi oduševio jastučastim mrljama majčine dušice rascvjetale svake godine u proljeće? A planinski božuri, ljiljani, kockavice, zvončići, pakujci, srčanici, čuvarkuće i druge cvatuće biljke izazivale su moje iskreno divljenje i to svaka od njih u svoje najljepše doba godine. Tko se ne bi oduševio surovim i lijepim kamenim obeliscima, kamenim slapovima i mnogobrojnim drugim kamenim oblicima? Raznovrsni bjeličasti oblici ljutoga kamena svojom su surovošću prirodna suprotnost nježnosti kraškog jaglaca, presličice, sunovrata, mrazovca i ostalih.

Crnopac je postao planinarski dostupnim zahvaljujući poduzetnim gospićkim planinarima, ali što je iza Crnopca, dalje na istoku? Pokušao sam prikupiti ponešto literature o tom dijelu Velebita, ali nisam imao osobita uspjeha. Josip Poljak 1925. u svom članku »Crnopac« (1404 m), HP 1925 (10), 173, opisuje uspon na Crnopac iz Gračaca preko Prezida, a samo spominje, ne opisujući ga, uspon na Crnopac preko Jabukovca, napominjući jedino da je i teži i duži. Godine 1933. objavljen je u »Hrvatskom planinaru« niz članaka Josipa Poljaka pod nazivom »Kroz najjužniji dio Velebita«, u kojima je opisao posjete izvoru Zrmanje, Maloj Popini i Mrkićima, Tremzini, polju Vučjaku, Crnopcu i dijelovima Velebita južno od njih, o kojima poslije pišu još poneki planinari.

Ono što je mene zanimalo bio je put od Crnopca na istok do izvora Zrmanje, pri čemu sam se želio držati hrpta Velebita koliko god je to moguće. O putu od Crnopca preko Jabukovca, Garovače, Zaperovače, odnosno Ruje do polja Vučjaka podno Tremzine, nisam našao ni slova, a isto tako ni o putu od vrha Tremzine, Oklinka, do sela Mrkića. Od sela Mrkića do

Danas toga više nema, 1983.

izvora Zrmanje put ionako nije dvojbjen, čak i danas tuda prolazi stara makadamska cesta. Dakle, kada sam zbrojio i oduzeo sve do čega sam mogao i znao doći, dobio sam nesigurnu sliku manjeg dijela puta koji sam zamislio gledajući u zemljovide. Tada nije bilo GPS uređaja, mobitela, blekberija, kompjutora s Google Earthom i sličnog. Jedino što mi je preostalo bio je vojni zemljovid mjerila 1:50000, kompas i znatiželja.

A onda – kako to obično biva kad u određenoj mjeri upoznate neki kraj, u ovom slučaju Crnopac – krenete dalje. Ovaj put istočno od Crnopca, i to s ruksakom u kojem su, uz standardnu opremu, još i šator, plinsko kuhalo, vreća za spavanje, podložak i nešto više hrane nego obično. Prešavši više-manje ravan dio hrpta Crnopca, uživajući u vidicima, našao sam se na travnatoj padini s pokojim grmom. Pojedini buseni trave na padini bili su polegnuti tako kao da je tuda nedavno prošao medvjed. To je bilo jedino što mi je palo na pamet u tom trenutku.

Nakon padine slijedila je, a i danas je tamo, kamena vrlet koju je trebalo prijeći. Azimut

sam odredio, a konkretan put je uvjetovalo bogatstvo krša pod nogama. Negdje na sredini kamene vrleti rekao sam svojoj vjernoj pratilji neka pričeka dok ja ne provjerim postoji li kratica za onaj dio budućeg puta što sam ga odredio uz pomoć zemljovida. Prešao sam samo dvadesetak metara, kad se moja pratilja bez imalo panike oglasila riječima: »Tu je medvjed!« ali zato takvim tonom da uopće nije bilo sumnje da medvjeda možda ipak nema. Kratko joj odgovorih: »Pa kreni onda! Što čekaš?« Tek je tada krenula i mi smo bez panike otišli, ne prečicom, nego putom koji sam odredio uz pomoć zemljovida.

Čim smo se malo udaljili od medvjeda, pratilja mi je ispričala svoj doživljaj. Čekajući me čula je zvuk koji nastaje valjanjem kamena po kamenu. Pogledala je prema meni i vidjela da stojim na monolitnoj stijeni, jednako kao i ona sama. Zatim je spustila pogled u škrapu pod svojim nogama. Kroz rupu u stijeni vidjela je kornjaču na dubini od nepunoga jednog metra. U trenutku pomišljanja odakle kornjača u ovom kraju, nad kornjaču se nadnijela – medvjedova glava. Naime, medvjed je počeo lizati

– ne kornjaču, kako je to u prvi trenutak doživjela moja pratilja – nego donju stranu svoje prednje šape koju je izranio na kamenju bježeći od nas.

Nedugo zatim stigli smo do Veselinovićeve ljetnog stočarskog stana na Koritima. Mladić kojeg smo zatekli u stanu nakratko je zaspao. Naš ga je dolazak jako prepao jer je pomislio da dolazi medvjed. Reče nam da medvjed svake godine pojede poneku ovcu ili kozu. Dodao je i to da kod potrage za zalutalim ovcama ili kozama uzme sa sobom radiotranzistor i navije ga što se glasnije može da da bi preplašio medvjeda. Pokazao nam je dva kompleta nerabljenih baterijskih uložaka, zlu ne trebalo.

Od Veselinovićeve stana na Koritima treba oko pola sata do sela Jabukovca, barem je toliko trebalo oko 1980. U Jabukovcu smo zatekli dvije obitelji u dva seoska gospodarstva, obitelj Dane Švonje i obitelj Nikole Švonje. Daninu obitelj

činili su, osim njega, njegova žena i mentalno zaostali sin, a Nikolinu, uz njega i njegovu ženu, i blizak im čovjek koji je imao poteškoća sa živcima otkad su ga »milicajci« isprebijali pendrecima po vratnim žilama, kako nam je sam rekao. Nisu bili siromašni, imali su oni već izgrađene kuće u Srbiji, ali u njima nisu mogli izdržati neko duže vrijeme – kako rekoše. Vratili su se što su prije mogli u Jabukovac, a preostalom dijelu svojih obitelji prepustili kuće dok ih starost ili štogod drugo ne primora na uzmak. Znali smo podugo pričati jer je Jabukovac imao, po njima, samo jednu manju – nije bilo drugog svijeta, a Jabukovčana malo.

Sa zapada smo stigli, a u to smo vrijeme već pohodili Jabukovac i s juga i sa sjevera. S juga od manastira Krupe Krupom nizvodno do utoka Krnjeze u Krupu. Zatim uzvodno Krnjezom i uz kanjon do sela Golubića, pa preko Popine, Zekića i Kaluderskog dola do Jabukovca. Sa

HRVOJE ZRNIČ

Crnopčevim hrptom na istok, 1983.

Zaperovača s Tremzinom 1984.

sjevera od željezničke stanice Cerovac i Cerovačkih špilja do Jabukovca. A tada je došlo vrijeme da krenemo dalje na istok.

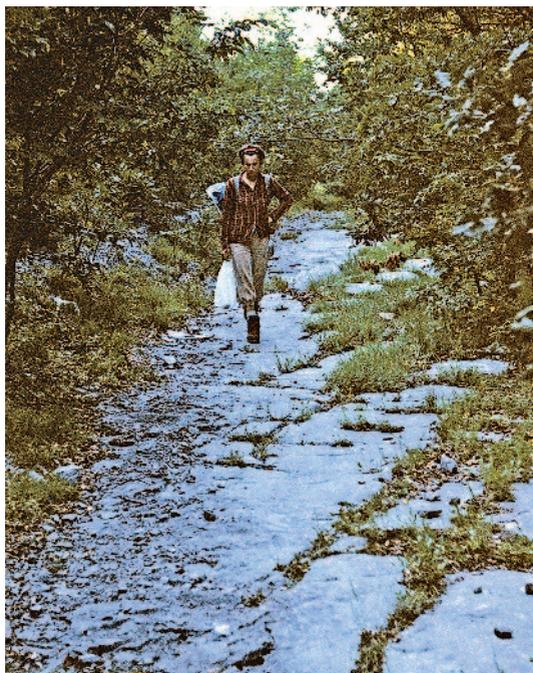
Naprivši svoje ruksake na leđa, napustismo Jabukovac i krenusmo k Zaperovači. Prošli smo Garovaču i Duman i svjedočili tada već prošlom životu u tim krajevima. A kada smo stupili na prijevoj između Zaperovače i Ruje, pod nogama cvijeće, a pred očima Tremzina s Čardakom i Oklinkom. Divota! Na obroncima Zaperovače, odnosno Ruje, uz polje Vučjak nalaze se bunari Zakope. Tih smo godina pili vodu iz njih bez prokuhavanja ili dodatka halamida.

Na sjevernom je dijelu polja Vučjaka i Smiljanićev bunar. Ilija Smiljanić bio je »legendarni uskok i harambaša koji je poginuo u borbi s Turcima na polju Vučjaku podno Tremzine 5. rujna 1654.«, piše Ante Rukavina (Naše planine 1975, 5-6, 95). Sudeći uz to i prema vijesti iz HP-a (1925, 9, 166), bio je to važan čovjek: »Pronađene kosti Ilije Smiljanića. G. dr. Gojtan javio je brzojavno dne 23. X. da je pronašao na Velebitu kosti junaka Ilije Smiljanića.« Namjeravajući kosti pokloniti nekom muzeju, dr. Gojtan ih je odnio u Gospić, gdje im se gubi svaki trag, nastavlja u svom članku Ante Rukavina.

No, možda kosti koje je iskopao dr. Gojtan i nisu bile kosti harambaše Smiljanića. Naime, za jednog posjeta Jabukovcu ispričao mi je tada

devedesetogodišnji Petar Švonja sljedeće. Kada je on bio čovjek u punoj snazi, na polje Vučjak dodoše tri Francuza, od kojih je jedan govorio »naški«. Došli su s namjerom da odnesu kosti Ilije Smiljanića. Jedini koji je znao za grob bijaše Martin Javorović, kojemu Francuzi platiše 3.000 dinara da im otkrije gdje je grob, a vol je tada koštao 1.000 dinara. Odnijeli su Francuzi kosti koje nisu sagnjile iako su bile stare zamalo 300 godina. Očevidci su poslije pričali da je kost gnjata harambaše Smiljanića bila jednako dugačka kao gnjat i bedra zajedno običnog čovjeka, a rebra šira nego u najvećeg vola. Ispričao je Petar i da je Mile Tojagić (iz Tojagića s polja Vučjaka, u blizini kojeg su i Smiljanićev bunar i Smiljanićev grob) pronašao harambašinu viticu (vjenčani prsten) u koju su mogli stati svi Milini prsti zajedno. Nije je htio prodati ni za 6.000 dinara. Poslije, kada je stigla »buna«, partizani su mu odnijeli viticu.

Uspom sa Smiljanićevog bunara na Tremzinu, i to na vrh Oklinka, traje dobra dva sata, što jako ovisi i o tome koliko je od Čardaka do Oklinka zarasla klekovina bukve, kroz koju je prolaz osobito težak, naporan i spor. S polja Vučjaka podno bunara Zakope uspon je malo kraći, ali ne bitno. Vidik s Tremzine širok je i lijep, posebno na južnu stranu, gdje se Tremzina naglo ruši u Duboki dol. S Oklinka se na

HRVOJE ŽRNIC

Dio puta na obroncima Turovačkih brda, 1984.

istok strmo spuštamo travnatom padinom dvjestotinjak metara visinske razlike na Turovačka brda, pod kojima je s juga dolina zvana Turovac. A s Turovačkih se brda dalje na istok spuštamo još tristotinjak metara visinske razlike do sela Mrkića. Nakon travnatoga hrpta Turovačkih brda slijedi put šumom. Najveće iznenađenje i prekrasan detalj predstavlja dio puta kroz šumu koji je prekriven velikim kamenim pločama-blokovima što ih je postavila majka priroda. Tako nešto u svom dugogodišnjem planinarenju nisam nigdje drugdje vidio.

Od sela Mrkića do Male Popine i Malopopinskog polja te dalje u dolinu, točnije u doljanske Bogunoviće, vodi stara makadamska cesta. Od Bogunovića do glavnog izvora Zrmanje nije daleko. Izvor zovu i Vrelo Zrmanje, ali i Crno vrelo, vjerojatno zato što za suše kamenje u izvoru nije pod vodom i prekriveno je sasušenom vodenom travom crne boje.

Kad razmislim koji je dio toga puta najljepši, ne bih znao reći je li to nemarkirani put na Crnopac sa sjeverne strane, kamena vrlet između Crnopca i Jabukovca, razmjerno pitoma Tremzina, okamenjena cesta između Turovačkih brda i sela Mrkića ili Zrmanja sa svojim

izvorima. Zapravo, svaki mi je dio toga puta najdraži.

Zahvaljujući obilaženju toga kraja, do ljeta 1986. trasirao sam cijeli put od vrha Crnopca grebenom Velebita preko Tremzine do izvora Zrmanje. Svoju ideju puta provjerio sam tako da sam svoje najžešće kritičare poveo da sa mnom obiđu trasu. Kako su sve kritike bile pozitivne, predložio sam u svom HPD-u »Kapela« da počnemo s markiranjem. Zainteresiranih za markiranje nije manjkalo. Pronašli smo i društvo koje je bilo voljno održavati taj planinarski put. Sa svim aktivnostima bili su upoznati i članovi vodstva PSH-a.

U prvim akcijama markirali smo put od vrha Crnopca do Jabukovca. Slijedilo je markiranje od sela Jabukovca preko Gornje Cerovačke špilje do željezničke stanice Cerovac. Cilj te prve faze bio je da se posjetiteljima omogući u jednom danu doći autobusom na Prezid, zatim se pješice uspeti na Crnopac, s Crnopca preko Jabukovca i Gornje Cerovačke špilje sići do željezničke stanice, odakle se moglo vlakom bilo prema Splitu, bilo prema Zagrebu. Kada je od Jabukovca trebalo nastaviti s markiranjem prema Tremzini i dalje, došao je nepozvani rat i sve je stalo.

Danas, nakon ratne stanke i tolikih godina druženja s Crnopcem i okolicom, primijetio sam, što se tiče biljnog svijeta, da ponešto od onog što je nekad bilo na pojedinim mjestima više nije tamo ili je na tim mjestima izraslo nešto drugo. Tako više na prisojnim padinama nećemo zateći slapove planinskoga i primorskog vrijeska rascvjetalog u kolovozu, bit ćemo veseli ako nađemo na poneki primjerak. Slično tome, nestalo je i majčine dušice, pa ako na nekadašnjim mjestima s obiljem biljaka danas zateknete jedan mali stručak majčine dušice, imali ste sreću. Na istočnoj, nekad travnatoj padini Crnopca, s pokojim grmom, danas je bukova šuma. Iako odavno nisam bio na Tremzini, pretpostavljam da je i na njejoj istočnoj, nekad travnatoj padini s ponekim grmom, također šuma ili gusto grmlje.

Unatoč svemu, osjećam duboko u sebi da nikada nisam napustio ideju da Velebit postane planinarski dostupan u čitavoj svojoj duljini, odnosno u svoj svojoj ljepoti.

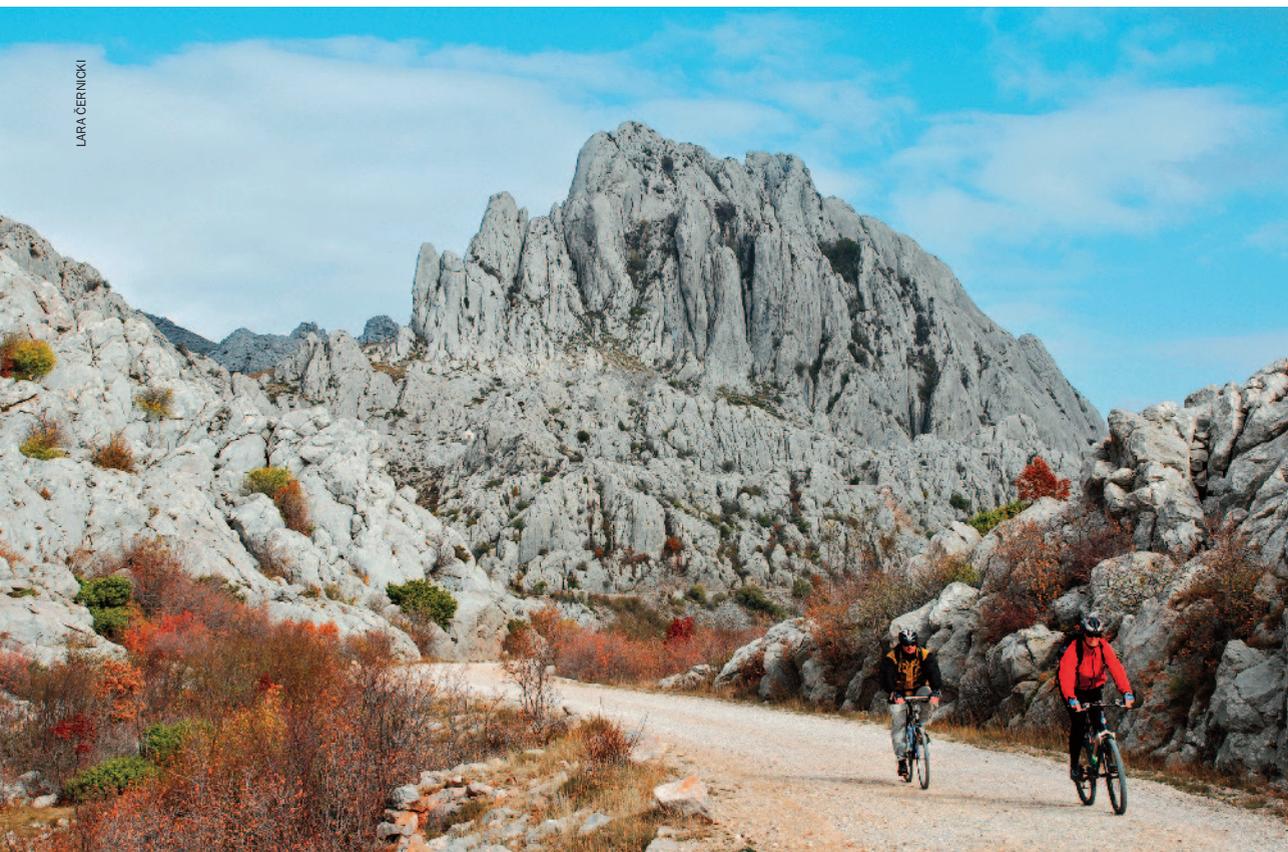
Majstorska cesta preko Tulovih greda

Lara Černicki, Zagreb

Kontinentalni je dio Hrvatske odvojen od primorskoga nizom planina koje se pružaju usporedno s linijom obale. Najveća je od njih Velebit, koji je zbog slabe poprečne razvedenosti oduvijek bio prepreka prometnom povezivanju priobalja s kontinentalnim zaleđem.

U 18. i 19. stoljeću Habsburška je Monarhija sagradila preko Velebita nekoliko cesta, koje su pridonijele razvoju gospodarstva, trgovine i prometa. Prva takva prometnica sagradena je tridesetih godina 18. stoljeća, za vladavine cara Karla III., a pove-

zala je Karlobag s Likom. Bila je loše izvedena pa je već nakon dvadesetak godina njezina trasa presložena. U drugoj polovici 18. stoljeća sagradene su Jozefinska cesta od Karlovca preko Vratnika do Senja te Terezijana, nova prometnica iz Gospića prema Karlobagu, koja je zamijenila staru cestu. Godine 1811. dovršena je gradnja Lujzijane, prve moderne planinske prometnice u hrvatskim krajevima, koja je spojila Rijeku s Karlovcem. Time je promet preko Senja znatno smanjen, a opstanak senjske luke ugrožen, pa je trebalo što žurnije poboljšati trasu Jozefine. Gradnja nove

PATEFACTAM VIAM BERIAM FRANCISCI PRIMI IMPERATORIS OPTIMI ONOMASTICO ANNI MDCCCLXXXII
DALMATIAE MODERATOR POPULI TUNC CONCELEBRANT

ceste trajala je punih dvanaest godina, no kada je završena, njome se mogao odvijati kolski promet četveroprezima kao i na Lujzijani. Već pri kraju gradnje nove Jozefine pokazala se potreba za novim cestovnim spojem Karlobaga s ličkim zaleđem pa je počela gradnja Karlobaške ceste, dovršene sredinom 19. stoljeća.

Spoj Like s Dalmacijom

Početkom 19. stoljeća jedini cestovni spoj Dalmacije s ostalim dijelovima Hrvatske bila je Dalmatinska cesta, koja je vodila od Zadra preko Knina, Zrmanje, Gračaca, Gospića i Otočca do Žute Lokve, gdje se priključila na staru Jozefinu. Osim nje, od Svetog Roka u Lici preko Velebita do Obrovca vodila je stara srednjovjekovna staza. Zbog velikih strmina tim se putem moglo prelaziti Velebit samo pješice, a roba se prenosila konjima i mulama. Stoga je 1819. godine odlučeno da se preko južnog Velebita sagradi suvremenija prometnica, koja bi skratila put od Dalmacije do Like. Njezina je trasa trebala voditi od Zadra, tadašnjega upravnog središta Dalmacije, preko Obrovca, prijevoja Praga, Kraljičinih vrata i Malog Halana do

Svetog Roka i Cerja (Stare Pošte) na ličkoj strani Velebita.

Gradnja je počela 1820. na dionici od Zadra do Obrovca. Radove je vodio inženjer Hatzinger, zaslužan i sposoban ravnatelj Zemaljskoga građevinskog ravnateljstva za Dalmaciju u Zadru. U poslovima mu je pomagao mlad i ambiciozan kapetan Josip Kajetan Knežić, kojemu se pružila prilika da u praksi pokaže svoje veliko znanje matematike, geometrije i građevinarstva. Istodobno s gradnjom prvog dijela ceste počelo je istraživanje terena na Velebitu, od Obrovca do prijevoja Malog Halana, na kojemu se nalazila tadašnja hrvatsko-dalmatinska granica i dokle je sezala nadležnost građevinskog ravnateljstva za Dalmaciju. U proljeće 1821. Hatzinger je u Zadru podnio izvještaj o određenju najpovoljnije trase. U nacrt je upisan naziv »Cesta Crne kraljice« prema imenu srednjovjekovne jahaće staze od Svetog Roka do Obrovca.

Graditelj ceste

Detaljno trasiranje i gradnju ceste od Obrovca do Malog Halana krajiška uprava

povjerala je kapetanu Knežiću. Prva znanja o gradnji planinskih cesta Knežić je stekao vrlo rano, kada je kao mladi kadet stupio u pukovniciju podmaršala Filipa Vukasovića. Vukasović je u to vrijeme pripremao gradnju Lujzinske ceste koristeći se tadašnjim najnaprednijim građevinskim znanjima i tehnikom. Iskustvo koje je Knežić tada stekao znatno je utjecalo na njegov daljnji rad pa su njegove ceste građene po uzoru na Lujzijanu.

Izbijanje napoleonskih ratova odvelo je Knežića na bojno polje daleko od domovine, a kada je Hrvatska vojna krajina dospjela pod francusku upravu, nastavio je službu u francuskoj vojsci. Od 1811. služio je kao natporučnik u karlovačko-slunjskoj graničarskoj pukovnici. Još iste godine premješten je u francusko-ilirsku pukovniciju u Turin (Torino), gdje je unapri-

jeđen u čin kapetana. Nakon Napoleonova sloma i priključenja ilirskih provincija matičnoj zemlji 1814., Knežić se vratio u domovinu. Ponovno je uzet u slunjsku graničarsku pukovniciju te ga je car Franjo I. pohvalio za dolično obavljanje dužnosti. Istaknuvši se odličnim poznavanjem matematike i građevinarstva, sljedeće je godine premješten u Zemaljsko građevinsko ravnateljstvo za Dalmaciju u Zadru, gdje je dodijeljen inženjeru Hatzingeru. Gradnjom prvog dijela velebitske ceste od Zadra do Obrovca započela je njegova uspješna karijera graditelja planinskih cesta u hrvatskom kršu.

Remek-djelo kapetana Kajetana Knežića

Četiri je godine Knežić na terenu marljivo obilježavao već otprije zacrtanu trasu. Radio je u teškim planinskim uvjetima, no posao je

Cesta preko Tulovih greda i Malog Halana veliko je djelo najpoznatijega graditelja planinskih cesta u Hrvatskoj, kapetana Knežića. Danas je to jedna od najljepših hrvatskih panoramskih cesta

Oštri zavoji ceste

LARA ČERNIČKI

obavio savjesno i s velikom točnošću. Godine 1825. počela je gradnja jedne od najspektakularnijih planinskih prometnica u Hrvatskoj, koja i danas zadivljuje nevjerojatnim položajem usred divlje i nepristupačne kamene goleti. Cesta najprije vodi preko prostrane i puste visoravni, a potom se u oštrim zavojima probija kroz sklopove stijena do sedla Praga u podnožju Tulovih greda. Nastavlja se blago uspinjati obilazeći rubom Prašku lokvu, divovsku vrtaču u kojoj su još donedavno bili pastirski stanovi. Zatim prelazi preko Kraljičinih vrata do prijevoja Mali Halan, visokog 1045 metara.

Najteži posao obavljali su mineri razbijajući silne stijene onodobnim jednostavnim sredstvima, no unatoč svim poteškoćama cesta je s dalmatinske strane Velebita dovršena za samo dvije godine. Duga je 24 kilometra, široka oko 6,5 m, a njezin najveći nagib ne prelazi 5,5%. Preostalih 17 kilometara spusta niz ličku stranu, preko Svetog Roka do spoja na staru Dalmatinsku cestu kod Cerja, izveo je Knežić od 1827. do 1832. na račun Građevinskog ravnateljstva u Gospiću.

U Mekim docima ispod Potpraga 4. listopada 1832. svečano je proslavljen završetak

radova. Prometnica je puštena u promet pod imenom Majstorska cesta. Osim trgovačkog i putničkog prometa, po njoj se od samog početka odvijao i redoviti poštanski promet između Beča i Zadra.

Kameni spomenici

Impozantan velebitski prijevoj Prag razdvaja južni od završnoga, jugoistočnog dijela planine. Nad njim se uzdižu Tulove grede, veličanstvena skupina gorostasnih, zbijenih, bijelih tornjeva ili, kako ih narod zove, »tula«. Ispod Praga, na krševitoj primorskoj padini, leži zaravan Potprag.

Na velikom zavoju ceste ondje su nekada stajali cestarska kuća s prenočištem, lugarnica, oružana postaja i gostionica. Od njih su do danas ostale samo ruševine, no sačuvana je lijepa kapelica sv. Franje, podignuta u spomen na gradnju ceste.

Preko puta kapelice nalaze se dva stara spomenika oblika obeliska, s uklesanim natpisima. Stariji od njih bolje je ušćuvan pa se lako može pročitati tekst na talijanskom jeziku. Na njemu piše da je na tome mjestu 27. svibnja 1851. hrabro poginuo oružnik Francesco Fra-

casso boreći se protiv 22 razbojnika. Drugi je obelisk jako oštećen, no njegov zanimljiv natpis sačuvan je na starim fotografijama: »na uspomenu C.K. oružnika Ivana Zagorac koji na 31. prosinca 1862. na Velebitu od strašne zime u ispunjavanju svoje službe smerznuo se mir njegovoj duši«.

Ispod Tulovih greda, uza sjevernu stranu ceste, podignut je radi obrane od bure dugačak i visok zid od pravilno klesanoga kamenja. Još ne tako davno, kada su po okolnim livadama i docima ljeti obitavali stočari, u sjeni iza tog zida uvijek je bilo mnogo koza i ovaca, koje su se ondje zaklanjale od žarkog sunca.

Na dijelu ceste koji obilazi veliku Prašku lokvu, malo prije Kraljičinih vrata, nalazi se još jedan omanji kameni spomenik. Natpis na njemu veoma je oštećen, no ipak se razabiru pojedine riječi po kojima se može zaključiti da govori o istom onom oružniku Francescu Fracassu koji je poginuo boreći se protiv razbojnika.

Najviša je točka ceste prijevaj Mali Halan, kojim je prolazila nekadašnja granica između tadašnje Dalmacije i Hrvatske. Na tome je mjestu stajao granični stup s natpisima na sve četiri strane – na istočnoj strani (prijevod s latinškoga): »godine 1833. 3184 stope nad morem uzdignuto«, na sjevernoj: »Croatia«, na južnoj: »Dalmatia«, a na zapadnoj je bio uklesan isti tekst kao na istočnoj strani. Spomenik je uništen tijekom Domovinskog rata i više mu nema ni traga.

Na spustu s Malog Halana prema Lici sačuvani su uza cestu stari kolobrani, među kojima se krije nekoliko neobičnih kamenih miljokaza na kojima su udaljenosti označene slovima C, J i L.

Na ulazu u Sveti Rok nalazi se uz cestu lijepo, kamenom obzidano Vrilo mudrosti. Nekoliko stuba spušta se do korita iz kojega navire voda i prelijeva se kad je obilna. O njemu su ispredene mnoge legende. Jedna od njih govori o vitezu koji se »napi vode gdje jabuke u nju padaju, odmori se i pobi Turke«. Nitko točno ne zna odakle izvoru ime, no u narodu je sačuvano vjerovanje da oni koji se napiju njegove vode postanu mudriji.

Panoramska cesta

Cesta preko Tulovih greda bila je prvo, ali najveće Knežičevo djelo. Ono svjedoči o njegovu velikom graditeljskom i inženjerskom umijeću. Više od dvadeset godina života proveo je u teškim uvjetima nemilosrdnoga velebitskog krša, tragajući za najpovoljnijim prijelazima i silazima s planine. Požrtvovno je gradio ceste probijajući put ne samo prometu i trgovini, nego i materijalnom i kulturnom napretku. Svladavši planinsku barijeru koja je sjevernu Hrvatsku razdvajala od Dalmacije, dao je svoj građevinski doprinos njihovu sjedinjenju u budućnosti.

Danas je ova stara cesta jedna od najljepših panoramskih cesta u Hrvatskoj, a vodi kroz srce Parka prirode Velebit. Jedna je od rijetkih velebitskih prometnica koje nisu asfaltirane, pa je idealna za opuštenu vožnju biciklima i uživanje u divljini velebitskoga krajobraza.

Spektakularne Tulove grede svojim su čudnovatim oblicima oduvijek u narodu izazivale divljenje, ali i strahopoštovanje. Prema predaji, pod njima su se iz jaja legli zmajevi i živjele začarane vile velebitske, nevidljive ljudskom oku. Vjerovalo se da u njihovim kamenim vrletima svoje dvore ima i Crna kaljica, moćna i okrutna vladarica, koja je uvijek obučena u crno i donosi nesreću. Po njoj je nazvan prijevaj Kraljičina vrata. Pripazite kada onuda prolazite! Ako se previše zanesete ljepotom prirode, moglo bi vam se dogoditi da vas iznenade neka od tih tajanstvenih bića.

Preneseno iz časopisa »Meridijani«, br. 134 (travanj 2009.)

LARA ČERNIČKI

Eisriesenwelt – najveća ledena špilja na svijetu

Faruk Islamović, Zagreb

Tisućljećima je dolinom rijeke Salzach prolazio jedan od malobrojnih putova kroz visoke Alpe. Na svom putu iz srednje u južnu Europu, ili obratno, tuda su prolazili trgovci, putnici namjernici, narodi i vojske. Bila su to vremena kada je malo tko imao vremena i volje penjati se po strmim planinama i istraživati nepristupačne vrhunce.

Tek krajem 19. stoljeća, kada su se društvene prilike donekle smirile, ljudi su se počeli više baviti raznim hobijima. U to vrijeme brojni prirodoslovci, botaničari i planinari sve više vremena provode osvajajući do tada netaknute vrhove. Tako 1879. Anton Posselt, planinar iz

Salzburga, istražujući planinski lanac Tennengebirge, otkriva najveću ledenu špilju na svijetu, Eisriesenwelt – ili, u slobodnom prijevodu, Divovski ledeni svijet.

Količina leda koja se nalazi u toj špilji bez pretjerivanja se može nazvati divovskom. Anton Posselt uspio se njome prošetati tek nekoliko desetaka metara i dalje nije mogao jer se ispred njega ispriječila velika ledena stijena. Kako nije imao opremu za svladavanje takve prepreke, ostavio je na njoj oznaku i vratio se u dolinu. Novim je istraživačima trebalo više od 30 godina da svladaju tu prepreku pa su je ispenjali tek 1913. Za taj su pothvat u led zabilježili

FARUK ISLAMOVIĆ

Ulaz u špilju Eisriesenwelt nalazi se na visini od 1641 m

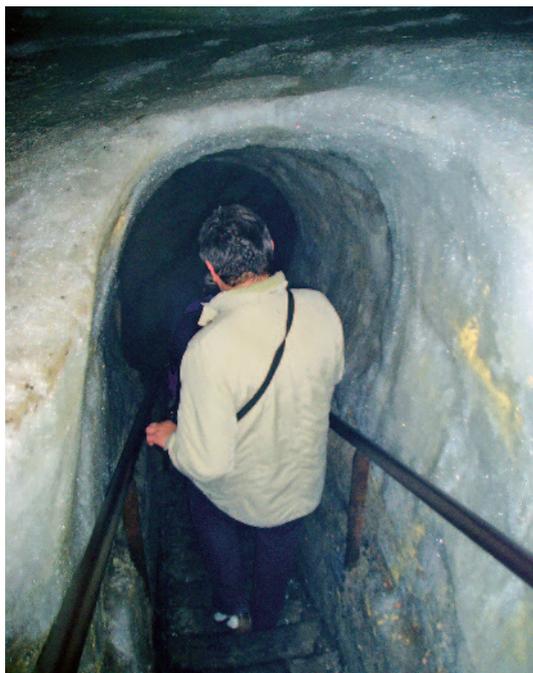

140 klinova. Slijedio je cijeli kilometar ledenog carstva i još 40 kilometara špilje bez leda. Bilo je to senzacionalno otkriće.

Danas je ova špilja jedna od sedam vrhunskih izletničkih atrakcija u austrijskoj saveznoj pokrajini Salzburg. Savršeno organizirane i vođene ture omogućavaju posjetitelju da na najbolji mogući način doživi to čudo prirode. Pristup špilji počinje u malom mjestu Werfenu, koje se nalazi na vrlo prometnoj autocesti između Villacha i Salzburga. Mjesto krase romantičan srednjovjekovni dvorac Hohenwerfen, poznat po sokolarskim priredbama. Smješten na strmoj litici, na mjestu gdje rijeka Salzach pravi oštar zavoj, a imao je odličnu kontrolu nad već spomenutim starim karavanskim putem. Od Werfena nas zavojita šumska cesta vodi na 1000 metara nadmorske visine, gdje se nalazi parkiralište. Slijedi 20 minuta šetnje do donje postaje žičare. Vidik koji se postupno širi na alpske vrhunce nadopunjuje ugodnu šetnju na čistom i svježem planinskom zraku. Žičara

Najveću ledenu špilju na svijetu, Eisriesenwelt – ili u slobodnom prijevodu Divovski ledeni svijet, otkrio je 1879. godine planinar Anton Posselt iz Salzburga istražujući planinski lanac Tennengebirge

nas za samo dvije minute diže s 1080 na 1600 metara. Tko ne podnosi vrtoglavu vožnju žičarom može tu udaljenost prijeći pješice po planinarskoj stazi za sat i pol. Od gornje stanice žičare još je 20 minuta lagane šetnje i pred nama se, na visini od 1641 metra, ukazuje velika rupa u stijeni, koja je ulaz u špilju. Prije sto godina nije bilo široke pješačke staze ni žičare, već su istraživači pristupali špilji uz pomoć klinova i konopca pa je jasno zašto špilja tako dugo nije bila otkrivena.

FARUK ISLAMOVIC

Ledeni tunel

Posjetitelja je vrlo mnogo, ali sve je tako dobro organizirano da nismo čekali više od deset minuta. Taman nam je toliko trebalo da

se malo odmorimo i uživamo u prekrasnom panoramskom vidiku. Vodič daje svakom trećem članu skupine karbidnu svjetiljku i spremni smo za ulazak u utrobu planine. Na ulazu brzo oblačimo jakne i stavljamo kape na glave jer vjetar i u ljetno doba dostiže brzinu od 100 km/h. Duboko u špilji nalaze se pukotine i otvori pa nastaje propuh. Ljeti se hladan zrak spušta u najniže dijelove špilje i snažno izlazi kroz vrata. Već na ulazu dočekuju nas ledeni stalagmiti različitih veličina. Hodamo stazom od drvenih dasaka jer je led posvuda, osim na bočnim stijenama i stropu špilje. Vrlo brzo stižemo do ledene vertikale po kojoj su izgrađene dvostruke stube, tako da se skupine mogu mimoilaziti bez zastoja. Količina leda koji nas okružuje zastrašujuća je, a vodič navodi da je njegova debljina 25 metara.

Nakon uspona po velikoj ledenoj stijeni stižemo do ledene figure koja je nazvana Hymirov dvorac. Hymir je ledeni div iz stare mitologije s europskog sjevera. Figura je stara oko 80 godina. Vrlo je zanimljiva priča o nastanku ovakvih skulptura i općenito leda u špilji. Voda je ovdje glavni umjetnik, a kreacije su jedinstvene. U vapnencu iznad špilje postoje rupe kroz

FARUK ISLAMOVIC

Carstvo leda

koje izvana curi otopljeni snijeg. U špilji je temperatura oko nula Celzijevih stupnjeva pa se tu voda pretvara u led. Led raste tijekom proljeća, a polako se topi u drugoj polovici ljeta. Otkako je 1920. organiziran prvi posjet, količina leda povećala se za jednu trećinu. Zanimljivo je da led tijekom jedne sezone stvaranja pravi jedan sloj. Slično kao kod drveta, brojanjem godova saznajemo starost. Ipak, kod leda nije baš sasvim tako. Naime, ima godina kada led uopće ne raste pa se brojanjem slojeva može odrediti samo približna starost leda.

Špilja je potpuno prilagođena za posjet, no rasvjeta nije uvedena. Stalna rasvjeta izazvala bi stvaranje mikroorganizama i trajne promjene u izgledu špilje. Zbog toga posjetitelji dobivaju karbidne svjetiljke, a vodič pojedine zanimljivosti osvjetljava magnezijским svijetlećim trakama.

Sljedeća velika ledena skulptura zove se Frigin veo. Friga je ledena kraljica iz sjevernih mitologija. Ova je skulptura stara oko 70 godina. U blizini vidimo možda najatraktivniju skulpturu, velikoga ledenog slona. Na žalost, slon je prije nekoliko godina izgubio jednu nogu i dio glave, ali to je ovdje sasvim normalno. Led se stalno mijenja i skulpture svake godine izgledaju drugačije.

Ledeno carstvo završava u imponantnoj dvorani koja se zove Alexander von Mörk-Dom. Dvorana je 70 metara duga i 40 metara visoka, a iznad nje se, do vrha planine, nalazi oko 400 metara stijene. Alexander von Mörk

bio je speleolog iz Salzburga koji je poginuo tijekom Prvoga svjetskog rata. Njegova je želja bila da bude pokopan negdje u ovoj špilji. U jednom kutu dvorane uređeno je postolje na kojem stoji urna s njegovim pepelom.

Ova se dvorana nalazi na visini od 1775 metara, što znači da se prilikom posjeta špilji svladava visinska razlika od 134 metra. Špilja je ukupno dugačka 41 kilometar, no od ove dvorane nadalje više nema leda. Stručnjaci smatraju da je cijelu špilju napravila voda tako što je otapala vapnenac i stvarala šupljinu. Neki prostori, kao što su velike dvorane, nastaju urušavanjem stropa.

Posljednja atrakcija je prolazak kroz uzak tunel potpuno okružen ledom. Nakon sat vremena provedenih u svijetu ledenih divova i mitoloških bića slijedio je spust niz 700 stuba i povratak na dnevnu svjetlost.

Postoji još mnogo nepoznanica vezanih uz ovu špilju. Još uvijek nije otkriven postupak kojim bi se utvrdila točna starost leda. Također, objašnjen je način stvaranja leda, no topljenje leda nije objašnjeno. Velik broj posjetitelja unatoč velikoj pažnji neminovno ostavlja iza sebe smeće. Zbog toga se ujesen, kada se špilja zatvara za posjet, led ispire vodom kako nečistoća ne bi ostala trajno zarobljena pod ledom koji će se početi stvarati tijekom proljeća.

Posjet ovoj špilji još nas je jednom podsjetio koliko je priroda tajanstvena i kolika je njena moć. Ovaj jedinstven prirodni fenomen doista vrijedi vidjeti!

Glavopokrivala

Planinarskim žargonom rečeno, ljudi obično počnu planinariti kao kuferi. Odu na prve izlete, gdje se umorni dive planinskim krajolicima. Neki od tih ljudi, koji nastavljaju planinariti, počnu postupno zapažati i druge stvari, primjerice cvijeće, kamenje itd. Za njih kažemo da su više ili manje progledali. Na žalost, neki nastave planinariti a da nikad ne progledaju. To znači da jednostavno imaju manje toga za gledati i pritom uživati.

Što nam sve može biti pred očima a da to i ne vidimo, najbolje govore ove fotografije koje nisu nastale na nekoj modnoj reviji, već na više planinarskih izleta. Estetski užitek nije dvojbjen, ali zagledamo li se pozornije, i na ovim ćemo fotografijama moći zamijetiti još nešto. Naime, svako glavopokrivalo je prozorčić kroz koji možemo djelomice zaviriti u dušu »modela«.

Fotografije: Damir Osojnik
Ideja za članak i tekst: Hrvoje Zrnčić

Zaboravljena gradina Gornja Vrbova na Požeškoj gori

dr. Antun Lovrić, Požega

Dogovori požeških planinara o traganju za nepoznatom gradinom u vrletima Požeške gore, koja se spominje u starim spisima, trajale su vrlo dugo, no tek smo u slučajnom razgovoru s većeasnim Stjepanom Bakarićem, župnikom u selu Vrbovi, razotkrili »tajnu« gradine i njezine lokacije. Sada, kad je gradina pronađena, čini se čudnim što je nismo prije otkrili.

Subotnje je jutro. Iz namrgođenih bijelih i sivih oblaka, koji se sporo valjaju nebom nakon sinoćnje kiše, jedva da proviruje sunce. Zdenko

Miletić, dr. Marko Miletić i ja stižemo najprije u Vrbovu, u župni ured, gdje nas očekuju Frano Jurković, Antun Mrla i, dakako, domaćin vlč. Stjepan Bakarić. Uz jutarnju kavicu, koju izvršno priprema sam župnik, rastvaramo karte i dogovaramo plan današnjega kretanja nepoznatim predjelima Požeške gore. Župnik Bakarić, čovjek koji iz mladosti nosi neki povijesno-istraživački poriv i znalac je povijesnih izvora o širem zavičaju, osobito o Gospinom Polju, Dubovcu i Vrbovi kao povijesnim lokalitetima, iznimna je ličnost i zanimljiv sugovornik.

ANTUN LOVRIĆ

Skriveni tragovi prošlosti na Požeškoj gori

Kada je kavica ispijena, automobilima kroz Vrbovu odlazimo do obližnjeg sela Blažević Dola. Ispruženo na blagoj kosini lijeno spuštene Požeške gore, uz pritoku potoka Maglaja, to idilično selo ničim ne podsjeća na ušorena slavonska sela. Nekako je razvučeno, s lijepim kućama, voćnjacima i okućnicama. U njemu živi tek nešto više od stotinjak stanovnika. To je selo tišine, izvan domašaja urbane buke.

Kraj je asfaltne ceste, a šumski put rastočen sinočnjom kišom oslikava slavonsko blato i lokve vode na cesti. Put nakon nekoliko kilometara nastavljamo pješice, uz ugodan razgovor s našim vodičem. Na prvom raskrižju i mostu preko potoka Maglaja vodič nam pokazuje put za Maksimov hrast kojim se koriste samo lovci. Idemo dalje šumskom cestom. I tako sve do prijevoja. Uz put su poredane stotine kubika posječenih stabala hrasta i bukve. Na raskrižju, točno na prijevoju, velečasnici Bakarić nam objašnjava kako taj put vodi od prijevoja u Škrabutnik i dalje za Požegu, dok mi šumskim putem idemo ulijevo.

Šuma, uspon i evo nas na krčevini, koja se sa svojim dominantnim vidikovcem doima nekako neobično, poput oaze u šumskom okruženju. Penjemo se na obližnju uzvisinu i fotografiramo izvanredne krajolike na sve strane svijeta. Bilježimo nadmorsku visinu - 351 metar. Naš vodič pojašnjava i pokazuje u smjeru istoka, gdje je Gospino Polje, svetište kod Bilog Briga, gdje je nekada bilo i naselje Dubovac. Potom, u smjeru sjeveroistoka, vidimo selo Srednji Lipovac, crkvu sv. Luke i mjesto gdje se nalazi lovačka kuća. Sjeverozapadni vrh je Maksimov hrast, dok šumske čistine malo sjevernije narod zove »Turske bašče«. Strmine su to za koje ne znamo jesu li doista bile bašče ili šumska krčevina, osobito u doba Turaka.

Šumskim putem koračamo još dalje u sjevernom smjeru. Ušavši u šumu zaključujemo da se približavamo planinarskom putu Škrabutnik - Maksimov hrast. Visinomjer pokazuje 490 metara. Naš vodič, koji je tragao i tragao za gradinom Gornjom Vrbovom, a potom je i pronašao, sada jedva pronalazi zarastao šumski puteljak koji vodi do gradine. Kada smo ga pronašli, urezujemo strjelicu na grbavom deblu

ANTUN LOVRIĆ

Zasluzena okrjepa

hrasta pokraj puta kako ga idući put ne bismo odviše dugo tražili.

Spuštamo se strmim i jedva vidljivim putem, prepunim granja. Odjednom nas vlč. Bakarić zaustavlja i pokazuje opkop gradine Gornje Vrbove. Žurnim se koracima provlačimo kroz šikaru koja je u razbacanom kamenju ostataka gradine sakrila i gradinu i opkope s istoka, zapada i juga. Ipak, ostaci zidina vidljivi su i mi svojim fotografskim aparatima nastojimo svoje otkriće zabilježiti i slikom... Čini se da su ovdje bili tek rijetki lovci ili šumski radnici. Obilazimo gradinu i glasno slažemo pripovijest o tome kako je nekad, prije mnogo stoljeća, ovdje živio čovjek, o tome kako je izgledao taj grad Gornja Vrbova.

Dogovaramo skori ponovni dolazak, a potom odlazimo. Po izlasku na šumski put, Zdenko i Marko odlaze pogledati koliko je gradina vremenski udaljena od planinarskog puta za Maksimov hrast iz sela Škrabutnika, dok mi krenusmo prema krčevini. Po dolasku Zdenko nas izvješćuje da od puta do gradine ima dvadesetak minuta hoda, ali treba obvezno staviti markacijsku ploču.

Vatra i zakašnjeli ručak od slanine i kobasice te povratak u Blaževića Dol, koji su požurili kišni oblaci i kišica učinivši blatnjav šumski put još blatnjavijim. U Vrbovi se opraštamo s našim vodičem vlč. Bakarićem i najavljujemo mu skori i brojniji dolazak požeških planinara u Vrbovu i Blaževića Dol te na gradinu Gornju Vrbovu.

Brasina na Veleži

Orsat Žitković, Dubrovnik

Početak je ožujka 2009., a ja zorom žurim magistralom prema Stonu, gdje ću se naći s korčulanskim dijelom tima. Prema dogovoru, Ivan se još u noći uputio iz opjevane Vela Luke, a Riki iz Smokvice da bismo zajedno posjetili Velež, planinu koja je uz slavni mostarski most jedno od glavnih obilježja grada Mostara.

Jutro je oblačno, ali prognoza je obećavajuća. Nadamo se da će bura otjerati oblake s najviših vrhova i omogućiti lijepe vidike.

Zapadni dio Veleži prvi nam se put ukazuje iza slikovitog Počitelja. Planina je pokrivena kapom od oblaka, ali prognoza nas neće prevariti.

Najviši je vrh Veleži Botin, visok 1969 metara, ali to nije naš današnji cilj. Vrh Brasina

nešto je niži (1897 m), ali je mnogo poznatiji, pa ćete kad pitate prosječnog Mostarca koji je najviši vrh Veleži najvjerojatnije čuti da je to Brasina. Nije to ni čudno jer Brasina zaista djeluje moćno. Mnogo smo puta prolazili kroz Mostar na putu prema nekim drugim planinarskim odredištima i divili se Brasini, onako glomaznoj, lijepoj i moćnoj. Ipak, Velež je za nas bio nekako nedohvatljiv, u prvom redu zbog zaostalih mina, no imali smo sreću da smo lutajući bespućima Prenja upoznali planinare iz Mostara, koji su nam otkrili sve važne pojedinsti vezane uz uspon na naše današnje odredište.

Kroz Mostar se držimo magistralnog puta prema Sarajevu i tražimo cestu za Podveležje. To je u stvari zajednički naziv za skupinu sela

koja se nalaze podno Veleži. Pronalazimo smjer i s magistrale se u zavojima polako uspinjemo do sela Dobrča. Putem nam se otvara vidik prema Mostaru. Zaustavljamo se, pogledom tražimo Stari most.

Teško je danas pisati o Mostaru, a pogotovo o vrhu Brasini, a da se na žalost ne dotaknemo rata. Rat je tu započeo u proljeće 1992. U Mostar su tada nahrupili crnogorski rezervisti. Nije se odmah zaratilo, no nedugo zatim stvari su se zahuktale do usijanja. Hrvati i Bošnjaci tukli su se rame uz rame protiv JNA i uspjeli je odbaciti iz Mostara prema Podveležju. No, krajem 1992. započela je jedna od najkrvavijih epizoda bosanskohercegovačkog rata. U to vrijeme zaratili su se Hrvati i Muslimani, a srpska je vojska s Veleži više ili manje mirno promatrala kako dvije zaraćene strane obavljaju posao koji ide samo njima u prilog. Godine 1995. Daytonskim sporazumom završio je rat u BiH, a srpska se vojska povukla s Veleži i s Brasine.

Mnogo godina prije, dok su se u tzv. Hladnom ratu hrvali Zapad i Istok, paranoični umovi u JNA odlučili su se ukopati u sam vrh Veleži, u Brasinu. Izgrađeni su fortifikacijski sustavi s liftovima i tunelima, a navodno je baza duboka gotovo 10 katova. Na dan povlačenja srpske vojske s Veleži odjeknula je strašna detonacija i u zrak je otišao golemi televizijski relej koji je služio u civilne i vojne svrhe, a dijelovi fortifikacija zatrpani su betonom. Toranj i danas nemoćno visi na grebenu Brasine.

Dobrč je najpogodnije polazište za uspon na Brasinu. Planinari iz PSD-a »Prenj« napравили su sasvim urednu markaciju koja vodi do skloništa podno vrha koje pripada istom društvu. Iz Dobrča polazi i makadamski put do samog vrha, koji je veći dio godine zbog snijega praktično neprimjetljiv, a o prohodnosti da i ne govorimo.

Markacijom kratimo put preko zavoja ceste te izlazimo na zaravan Poljica. U višim je zonama posvuda snijeg. Putem se svako malo

zaustavljamo i pogledavamo preko ramena na zelenu Neretvu koja se usjekla među gorostase, Prenj i Čvršnicu. Upravo su prateći Neretvu vodili karavanski putovi iz malog, ali moćnog Dubrovnika prema Sarajevu i dalje prema Istoku.

Cijelim se putem pametno pridržavati markacije i ne skretati sa staze. Dolazimo do skloništa, odmaramo se i fotografiramo. Dalje od skloništa nema markacije, a pri usponu se koristimo cepinom. Konačno, nakon nekih dva sata hoda izbijamo na greben Brasine. Pogled s grebena teško je riječima opisati.

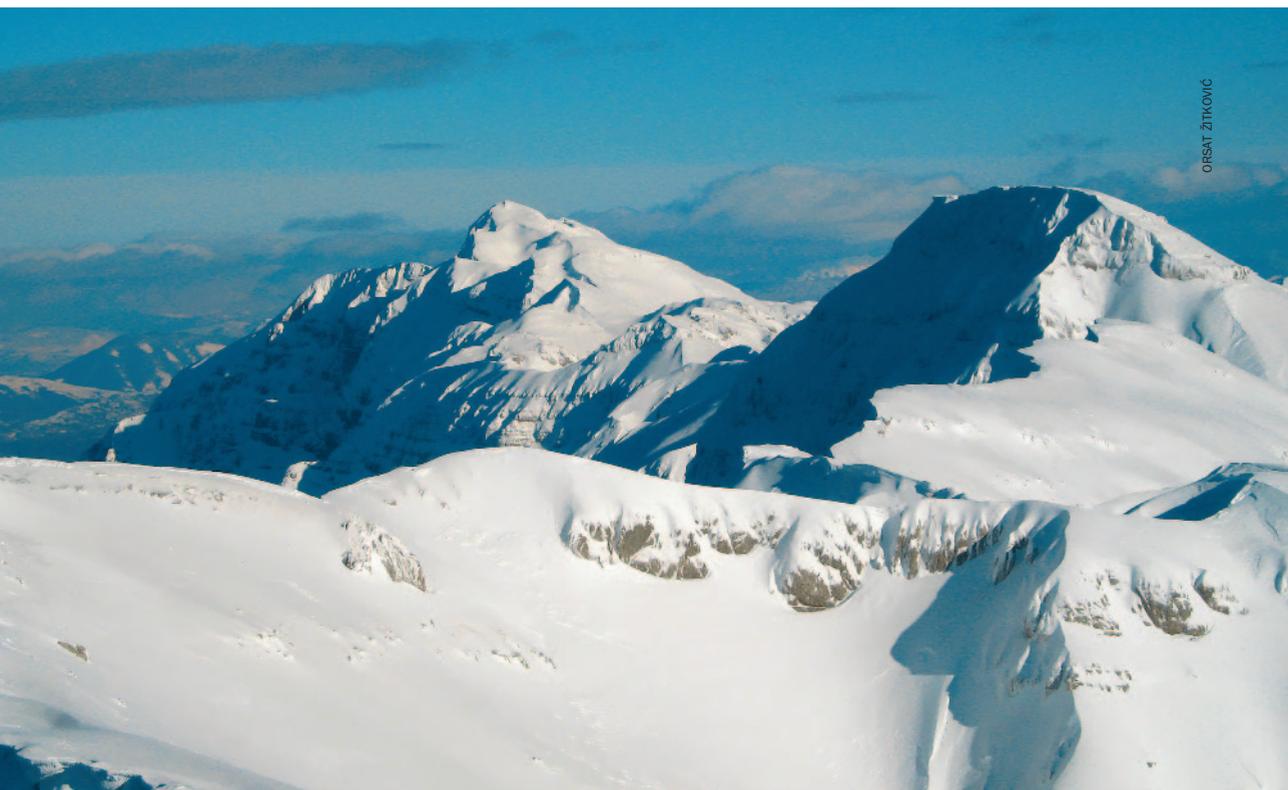
Kako su meterolozi i nagovijestili, vrhovi obližnjeg Prenja, Čvršnice, Čabulje, Bjelašnice uspjeli su se osloboditi oblaka. Raspoznajemo vrhove Prenja, a s druge se strane vidi more koje blješti u nebo. Vidimo i našeg Svetog Iliju na Pelješcu.

Holdamo držeći se podalje od snježnih streha. Lomljenje streha prouzročilo bi pad u gotovo petsto metara duboku provaliju. Upravo

ta provalija bila mi je najveće iznenađenje ovdje na Veleži, jer nisam očekivao da ta planina ima toliko velik zid sa sjeveroistočne strane. Ivan me podsjeća da je Velež zajedno s Prenjom i Čvršnicom bio jedno od mjesta gdje se davnih dana započeo razvijati bosanskohercegovački alpinizam.

Za nekoliko minuta izbijamo na sam vrh. Tu iz snijega i leda izviruje armirani beton. Raspoznajemo stražarnice, temelje uništenog antenskog sustava i još svakave druge fortifikacije. Treba pripaziti da se ne upadne u okna koja vode u utrobu Veleži, a pokrivena su snijegom. S vrha Brasine vidi se i Botin, najviši vrh Veleži. To je moj sljedeći cilj, za neki drugi izlet i neku drugu priču.

Sa spuštanjem noći i naš se trojac spustio u dolinu. Sunce je utonulo iza udaljenog Biokova, a mi još dugo nećemo utonuti u san jer nas čeka povratak kućama. Ja u Dubrovnik, a ostatak ekipe na otok Korčulu. Bio je to dan za pamćenje!

ORSAT ŽITKOVIĆ

Vidik prema Botinu, najvišem vrhu Veleži

Alanska četverolisna djetelina

Ivan Hapač, Sveta Nedelja

Djetelina s četiri lista (*Trifolium repens*) višegodišnja je zeljasta biljka koja naraste do 50 cm u visinu, ali je, na žalost, u prosjeku tek jedna takva na svakih 10.000 trolisnih. Prihvaćena je kao univerzalan simbol sreće. Povezivanje djeteline s četiri lista sa srećom datira još iz doba Kelta, odnosno svećenika Druida. Oni su je jako cijenili, smatrali znakom sreće i vjerovali da štiti od duhova zlih namjera. Godine 1620. Sir John Melton napisao je: »Ako hodajući poljima čovjek pronađe bilo koju četverolisnu travu, uskoro može očekivati nešto dobro.« Irska legenda kaže kako je misionar sv. Patrick demonstrirao princip Svetog Trojstva koristeći se djetelinom pokazujući njena tri lista ujedinjena stapkom. Smatra se, dakle, da ta tri lista predstavljaju Sveto Trojstvo, a četvrti je list toliko rijedak da njegov nalaz predstavlja Božju milost. Legenda kaže da ga je Eva iznijela iz Rajskog vrta.

Vjerojatno niste pomislili da ću u planinarskom časopisu pisati o djetelini, no ako ste tako pomislili, dobro ste pomislili, jer ću vam pisati o četverolisnoj djetelini – s Velikog Alana. Ne znam kada, ali znam zašto, osmislili smo svoju Alansku djetelinu. Naravno, djetelinu s četiri lista. Posljednjih desetak godina planinari su uvečer odnekud dolazili na Alan, a ujutro nekamo odlazili, a vrlo su rijetko ostajali na toj granici sjevernog i srednjeg Velebita. Nisu si dali priliku da upoznaju okolinu kuće, osim onih koji su došli s namjerom da posjete neku od destinacija kojoj je polazna točka planinarska kuća Alan. Željeli smo dati priliku i onima koji su samo planinari – šetači, kao i onim zapaljenim planinarima, koji u ponedjeljak žele u nogama osjetiti vikend uzbrdice i prijeđene kilometre. Bilo je to još prije nego što je osno-

IVAN HAPAČ

Mirevo i Buljma

van Nacionalni park Sjeverni Velebit, jer je tada bilo dogovoreno da se zadrže i održavaju samo one planinarske staze koje su već bile markirane.

Uspjeli smo vjerovanje o značenjima sva četiri lista djeteline prenijeti u taj dio Velebita s namjerom da svatko nađe za sebe upravo toliko koliko želi.

Prvi list – Vjera

Novopridošlome je trebalo najprije usaditi vjeru u sebe jer još nije na Velebitu uhvatio ni zraku zalazećeg sunca, niti tišinu ljetne večeri, niti izmaglicu svježega ljetnog jutra. Kako bismo mu učvrstili vjeru, odlučili smo se na kratku turu s koje se prilikom hodanja stalno može vidjeti kuća na Alanu.

Trasa kreće uzbrdo cestom prema njenom raskrižju s Premužićevom stazom, kojom se ulazi u predio srednjeg Velebita. Na tome

mjestu, zvanom Kosica, skreće se Premužičevom stazom desno prema moru. Na tom je dijeleli sličnija stazi u parku nego stazi na vrletnom Velebitu. S lijeve strane prostire se dolina Mirevo s nekoliko ruševina starih stanova i nekoliko obnovljenih kuća podgorskih obitelji koje su od davnina dolazile ovamo preko ljeta napsati stoku, kositi travu i preživljavati do kasne jeseni. Pretkraj Mireva putokazi su za Zečjak i desno za Buljmu. Naš put vodi prema Buljmi gdje, prateći markaciju i već dobro ugaženu stazu, prolazimo dijelom Plišivice prema sjeveru. S lijeve nam strane pogled ponekad poslije bure seže sve do vrhova na dalekom Apeninskom poluotoku, a s desne nam se strane srce puni ljepotom obližnjih velebitskih vrhova Alančića, Velikoga Golića, Goljaka, Čukovca, pa i dalje.

Grebenom se nakon otprilike pola sata, preko nekoliko neravnina, stigne na vrh Buljme (1451 m), odakle se s vrha spušta dalje po grebenu prema planinarskoj kući, s pogledom s jedne strane na alansku livadu i ostatke stare žičare, a u pravcu sjevera na Učku. Za tu prvu kružnu laticu djeteline treba oko sat i pol lagana hoda.

Putokazi na prijevoju Veliki Alan

Drugi list – Nada

Onima koji vjeruju da mogu i nadaju se nečemu lijepom, savjetujemo drugu laticu naše djeteline. Kreće se istom cestom uzbrdo prema Štirovači. Mimo nekoliko obnovljenih vikend kućica u selu za Kosicom i s desne strane dolinom Mireva, nad kojom se nadvio Šošin vrh, stižemo do raskrižja ceste prema Velikom Lubenovcu. Skrenuvši lijevom cestom, prolazimo s desne strane velike livade Tudoreva i nakon ulaska u šumu, nakon kojih četvrt sata, nailazimo desno na putokaz za Goljak i Veliki Golić. Blagim usponom kroz šumu izbijamo nakon desetak minuta na livadu u podnožju travom obrasloga Velikoga Golića.

Samim grebenom penjemo se prema vrhu Velikoga Golića, koji osvajamo nakon dvadesetak minuta. Vidici s vrha na Veliki Kozjak iznimni su, a isto tako i prema Alančiću i djeliću Seravskog vrha. Pri povratku, kako bismo napravili laticu djeteline, vraćamo se do ruba šume i skrećemo lijevo, prateći markaciju, prema prijevoju Velikom Alanu ili Prosiki, do kojeg stižemo nakon 45 minuta širokom, gotovo vodoravnom, sada već pomalo obraslom šumskom vlakom. Na samom prijevoju nalazi se Ljubičin grob, prema priči grob žene koja se smrznula u iznenadnoj mečavi na putu od mora prema Lici, kamo je išla da nabavi hranu. Na tome se mjestu skreće desno cestom i nakon nepuna sata hoda stiže natrag do planinarske kuće Alan. Ovu »laticu nade« možete obići za 3 sata.

Treći list – Ljubav

I sami vidite da ljubav raste. Što je više upoznajete, to je strast jača. Znete već kako doći do skretanja prema Zečjaku. Tu se lijevo odvajamo od Premužičeve staze, pa preko livade Mirevo ulazimo u šumu, penjemo na greben Šošinog vrha i s vrha skrećemo desno. Markacija se dobro održava, a staza je dovoljno prokrčena. Povremeno prolazi kroz raznolik gustiš čas zakrčljale žilave bukve, čas kroz klekovinu. Na grebenu su vidici zbunjujući, jer kamo god pogledali srce je zadovoljeno ljepotom.

Tu je stazu jednom davno, za sjećanje, ponovno oživio svom svojom planinarskom ljubavi vječni planinar Pero. Spomen na njega

Put od pl. kuće »Alan« prema vrhu Zečjaka

uvijek je dio vjetra na toj stazi, a svaki uzdah ushićenja zahvala je za njegovu viziju predanu nama.

Kad već mislite da ste na vrhu, ima još samo jedan greben, i još jedan, i gore ste. Na Zečjaku (1622 m) ste, na drugom po visini vrhu na srednjem Velebitu. Ovdje morate odlučiti: vratiti se istim putem ili potrošiti jednako toliko vremena za povratak i vidjeti nešto posebno. Nastaviti put kroz vrtaču iza Zečjaka, pa preko kamenoga grebena i do grebena koji smo prilikom markiranja nazvali Bendijevim grebenom. Nije upisan ni u jednom zemljovidu, ali u našem sjećanju zauzima posebno mjesto.

S grebena u šumu i nakon kojih dvadesetak minuta evo nas na vrhu Kiti (1573 m), s kojeg se otvara vidik na Bilenski padež, Tudorevo, Veliki Kozjak i još dalje prema sjeveru, gotovo do Vučjaka i planinarskog doma Zavižan. Spuštanjem kroz šumu do ceste na prijevoju Velikom Alanu (1414 m) skrećemo lijevo i za nepun sat evo nas u kući s trećom »laticom« u zapučku. Četiri sata je brzo prošlo, zar ne?

Četvrti list - Sreća

Ova latica nedostaje do pune sreće. Zato je treba naći. Od alanske planinarske kuće prečicom krenite uzbrdo desetak minuta do Premužičeve staze ili blažim putem od Kosice lijevo prema Zavižanu, stazom poznatom daleko izvan granica Lijepe Naše. Nakon nekoliko zavoja, livada i šume ispod obronaka Alančića, stižemo na Rožano. Prekrasne livade ispod Seravskog vrha odvajaju nam misli od toliko često opisanoga kamenitog Velebita i vode nas pola sata kroz ljepotu planinske livade s travom podatnom vjetru koji je tu odnekud dolutao. Kroz šumu ispod Golog vrha uskoro ulazimo u predio Rožanskih kukova, čiju se ljepotu ne usudujem opisivati jer taj dio posla želim prepustiti nekom zaljubljenom pjesniku. Ljepotu staze majstora Premužića, grandioznost Crkvene ili stijene Varnjače može opisati samo misao iznjedrena iz srca nekog poeta.

Sada kad su iza nas već tri sata hoda, Rossijevo sklonište treba iskoristiti za odmor, a i kao orijentacijsku točku na kojoj ćemo napu-

IVAN HAPAC

Rožano

stiti Premužičevu stazu. Tu ćemo se lijevo uputiti u njedra sjevernog Velebita.

Put nas vodi prema Brisnicama, kroz predio Cipala i preko Raskrižja sve do podgorske staze na Plančici. Tu staza, nakon još dva i pol sata, skreće lijevo prema jugu. Odavde do kuće

na Alanu pokazat će Velebit svoje pravo lice. Treba se najprije penjati, pa spuštati u Miškulinsku dulibu, pa opet gore, pa se spuštati u Vukušić dulibu, te istim ritmom kroz Lisac stanove u Vujinac. Nakon njega ostala su nam još samo dva takva izazova – Lađa i Struge. I sami nećete moći prosuditi koja vam je duliba bila zanosnija. Nakon kamenoga grada Zelengrada uz strminu Oštrika, još samo sat i pol i evo nas umornih, zadovoljnih i sretnih na polaznoj točki, potpuno svjesnih da je toga dana iza nas oko devet sati hoda.

Prošao sam tim stazama više puta nego što mogu izbrojiti i nikad, nikad nisam vidio isto, osjetio isto ili snimio isto. Uvijek su ptice drugačije nadopunjavale ariju vjetera. Ponekad srna, a ponekad divokoza, podsjećale su me da je to divljina i da često prolazim kroz njihovu kuću nenajavljen. Svaki put bio sam ponosan na to što mogu proći kroz tu ljepotu, što mogu i druge uputiti da pokušaju osjetiti ono što ja uvijek tada osjećam u grudima. Pa ako nakon povratka donesu u srcu samo malen dio razloga tomu mojem zadovoljstvu, znam sa sigurnošću da se osjećaju kao da su našli djetelinu s četiri lista.

Dodite, i vas čeka sreća!

GORDAN JERKIĆ

Vidik s Alana prema moru

Četiri uspomene sa Žitnice

Vladimir Jagarić, Zagreb

Hrvatski planinari ove godine obilježavaju 135. obljetnicu organiziranog planinarstva. U okviru proslave 60. obljetnice HPD-a »Jastrebarsko«, koja se odvijala 6. i 7. lipnja u Samoborskom gorju, kod planinarskog doma na Žitnici, proslavljena je i 30. obljetnica Jastrebarskoga planinarskog puta i 120 godina od postavljanja piramide na vrhu Japetića (879 m). Evo, još jedne obljetnice, i to moje! Šest je desetljeća prošlo otkako sam slobodno vrijeme počeo provoditi planinareći, a posljednjih godina samo šećući oko planinarskog doma. Proslave se podudaraju s mojim prvim izletima u Samoborsko gorje, i to upravo na Žitnicu. Zanimljivo! Kao da se baš tako moralo dogoditi.

Jugozapadno od Japetića, najvišeg vrha Samoborskoga gorja, na vrhu strme livade zvane Žitnica (815 m), odakle je otvoren i prekrasan vidik na Jastrebarsko prigrorje i posavsku ravnicu, Planinarsko društvo »Jastrebarsko« sagradilo je lijep, nevelik, ali funkcionalan planinarski dom. Gradnja je trajala od 1951. do 1955., a poslove gradnje vodili su Ivan (1898. – 1994.) i Mirko Kos (rod. 1929.), inženjer arhitekture i dugogodišnji predsjednik PD-a »Jastrebarsko«. U dobrovoljnim radovima sudjelovali su mnogi planinari iz Samobora, Zagreba i, naravno, Jastrebarskog.

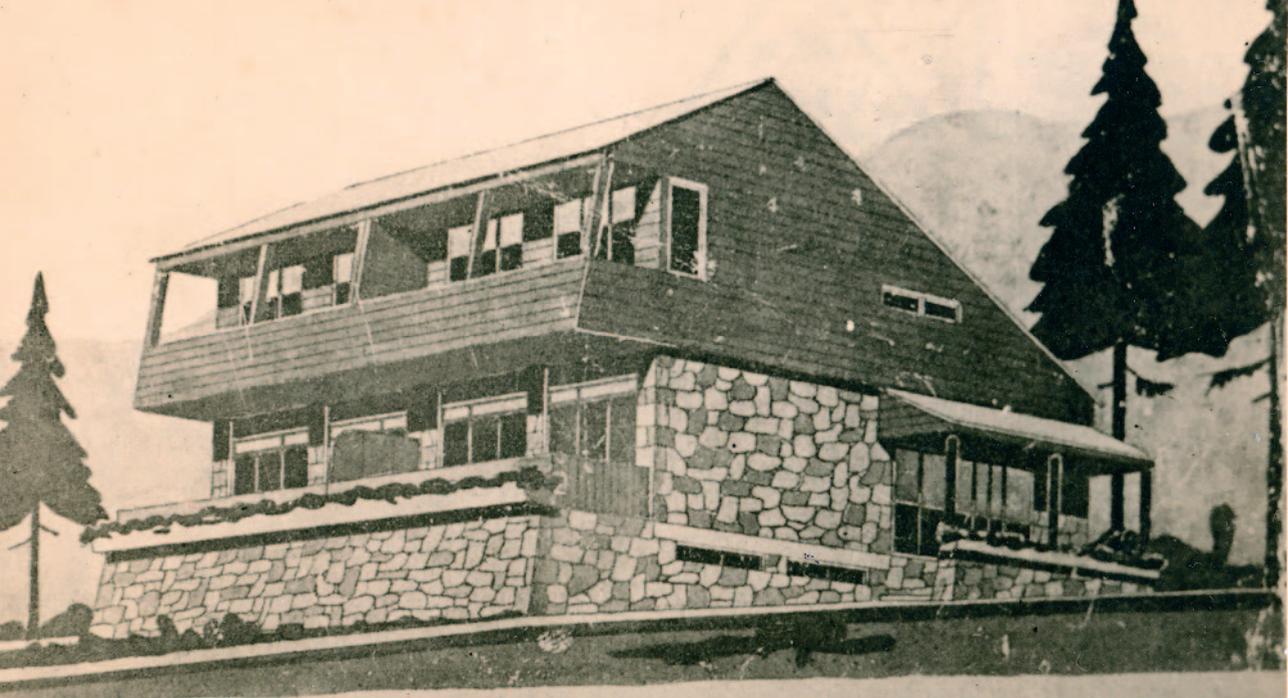

Napuštena baraka ispred pl. doma na Žitnici, 27. 9. 1964.

Pored doma podignuta je drvena baraka zvana »čuvareva hižica«, koja je u početnom razdoblju gradnje služila kao spremište alata i priručna kuhinja, a u njoj se po potrebi moglo i prespavati. Čuvara gradilišta, Nikolu Miku Lisjaka, zvali su »Brko«, zbog njegovih čupavih brkova. Simpatični je »Brko« akcijašima kuhao čaj, a znao im je ponekad za ručak pripremiti »bažul sa zeljem« ili »zelje s bažulom«.

Jedne ljetne nedjelje, u poratno doba obnove porušenih i gradnje novih planinarskih domova, kad sam došao na Žitnicu s radnom skupinom planinara svojega matičnog društva

Razglednica s prikazom planinarskog doba na Žitnici iz vremena izgradnje doma

PD-a »Zagreb«, upravo su se podizali zidovi budućeg doma. Uz miješanje cementa, nošenje cigle, pjesmu te uz pričanje anegdota – povezivalo nas je druželjublje i prijateljstvo. Bila je to velika planinarska obitelj. Akcijaši su dobili prigodan žig i planinarsku razglednicu koja je

prikazivala skicu budućega doma. Moj je doprinos gradnji doma bio neznatan, ali me je to veselilo, ispunjavalo me radošću da gradim nešto značajno, veliko. To je uspomena koja se ne zaboravlja!

Članovi PD-a »Japetić« iz Samobora jesu i Ranka Novosel (rođ. 1930.) i Željko Bradić (rođ. 1934.). Na skijaškom tečaju, jedne zimske večeri, u gostinjskoj sobi još nedovršenog doma, uz petrolejsku lampu, pjesmu i u općem veselju, Ranka je na samoborsko-kajkavskom narječju napisala pjesmu pod naslovom »Na Japetiću bregu«, a Željko je na stihove skladao melodiju. Uokvirenu pjesmu veseli planinari poklonili su »teti Ani«, domarki doma. Autori su pjesmu poslije preuredili u novu verziju koja je objavljena u »Našim planinama« i Planinarskoj pjesmarici. (Pripjev pjesme glasi: »A kad gore doplaziš / hižicu dragu spaziš / srećen jesi tad.«)

Prva domarka bila je Ana Mlinarić. Nakon nje dom je preuzeo Stjepan Novosel (Črnilovec, 1910. – 1975.); planinari su ga zvali Štef, Štefac. Voljeli su ga planinari, a i on njih. Dočekivao ih je dobrodošlicom i domaćom »koštom«. U mladosti je Štef radio kao kuhar u jastrebarskom Erdödyjevu dvorcu, kod veletrgovca Ehrmana. (Ponekad su ga nazivali »grof Štef« – on se zbog toga nije ljutio.) Znanje stečeno u dvorcu dobro mu je poslužilo

Stjepan Novosel zvani »Štefac« – domar na Žitnici

Šest je desetljeća prošlo kako sam slobodno vrijeme provodio planinareći u planini, odnosno posljednjih godina samo šetajući oko planinarskog doma. Proslave se podudaraju s mojim prvim izletima po Samoborskom gorju, i to, upravo sa Žitnicom

u kuhinji planinarskog doma, a pomagala mu je vrijedna Taža (Tažica iz Malog Lipovca). Njezina kći, legendarna Ruža, udala se za Stjepana, sina Štefa Novosela. I tako su Novoseli od 1971. do srpnja 2008. nastavili tradiciju uspješnog bavljenja poslovima doma.

Trideset je godina prošlo, točnije, bilo je to 26. kolovoza 1979., kako je ispred planinarskog doma na Žitnici, uz nazočnost brojnih planinara, svečano otvoren Jastrebarski planinarski put (JPP). U to sam vrijeme obnašao dužnost predsjednika Komisije za planinarske putove i propagandu PSH-a. Bila mi je velika čast što sam zajedno s tadašnjim predsjednikom PD-a »Jastrebarsko«, Alojzijem Gojšićem, otvorio planinarsku stazu koja prolazi zanimljivim predjelima Samoborskoga gorja i dijelom središnje Žumberačke gore. Tom sam zgodom predao prvu spomen-značku Franji Novoselu, jednom od osnivača i trasera puta. I ta moja druga uspomena sa Žitnice ne može izbljediti.

U slobodno je vrijeme domar Štef volio prošetati prostranim livadnim proplankom podno vrha Japetića. Kada nije bio u kuhinji, rado se družio s planinarima. Tako sam ga i ja upoznao. Mnogo sam puta s njime sjedio u predvečernjim satima na terasi doma kada bih prespavao u domu za planinarskih tura po Žumberku.

To mi je treća draga uspomena sa Žitnice. Najdraža mi je četvrta – predavljanje dokumentarno-publicističke monografije o dr. Ivanu Krajaču na proslavi održanoj 6. lipnja ove godine prigodom 60. obljetnice jastrebarskih planinara. O Ivanu Krajaču je gotovo sve rečeno u tekstu monografije. Napisao sam je prije desetak godina, a objavljena je tek ove godine zahvaljujući Hrvatskom planinarskom savezu, odnosno Komisiji za promidžbu i izdavaštvo i današnjem pročelniku te komisije te uredniku »Hrvatskog planinara« Alanu Čaplaru.

Otvorenje Jaskanskog planinarskog puta 26. kolovoza 1979. – predaja počasnih značaka

FRANJO NOVOSSEL

Uspon kroz jugoistočnu stijenu Dinare

Slavko Patačko, Zagreb

Rano je jutro. Samo tu i tamo pored nas protutnji kakva »noćna ptica« u bijesnom autu – i to je sve od grada koji još tvrdo spava. Uz taktove »Novih fosila« i njihove legendarne stihove »rano jutro, pola šest...«, koju naprasno prekida dežurni spiker najavljujući vijesti u četiri sata, napuštamo zagrebački asfalt. Kod nas i u svijetu ništa nova, no nas ionako najviše zanima vremenska prognoza: »U kopnenim dijelovima zemlje vedro s malom naoblakom. Na Jadranu i u priobalju sunčano. Vjetar slab. Vidljivost dobra.« Pa to te ja pitam! Hvala gospodinu spikeru. Što se nas tiče, zaslužio je kavu.

Praskozorje na istoku isprva stidljivo, a onda odlučno, potiskuje noć. Još se samo mjesec ne da s neba te i dalje srebrni i prkosi nad krajolikom. No, ni to ne traje dugo – ubrzo, nadjačan svjetlinom novoga dana, i on nestaje.

Na prijevoju Gorici pozdravljamo Velebit okovan snijegom i ledom, a pravo iznenađenje priređuje nam velikim dijelom potopljeno Krbavsko polje. Nesumnjivo, Krbava nije mogla progutati svu silnu vodurinu koja se zbog naglog zatopljenja počela obilno slijevati s okolnih brda.

U posljednje sam vrijeme primijetio da mi »vijuge« baš i ne rade kako bi trebale. O zaboravu je riječ. »Godine!« rekla bi moja Kety. Istina, ima nešto i u tome. Nekad mi je bio dovoljan jedan »šalabahter«, a sad ih moram nositi nekoliko. Obično tri: dnevni, tjedni i mjesečni. Situacije koje mi se događaju u režiji zaborava ponekad znaju biti prilično komične. Na primjer, nečega se prisjetim u kupaonici, dođem u kuhinju i u trenu zaboravim na misao iz kupaonice. Za poludit! Zar nije? No, danas mi je

stvarno prekipjelo i čvrsto sam odlučio da se konačno uhvatim u koštac s tim uljezom koji se u moj život uvukao potihom i bezbolno, ali do bola podmuklo. Kap koja je prelila čašu su dereze. Da, dobro ste pročitali – dereze! Zamislite, zaboravio sam dereze, a idemo na Dinaru zimi i to preko Samograda! Pa da si pukneš u čelo! Kad dođem doma, odmah moram u prvu ljekarnu po antisklerin, da vidimo što medicina može po tom pitanju. Dosta je toga!

Premda sam doma dobro proučio kartu, kod Udbine sam skrenuo prema autocesti umjesto da nastavim ravno prema Gračacu. Ma mogu ja sad bacati drvlje i kamenje na lošu signalizaciju, prometne znakove i na još sijaset inih razloga, ali očito je moja ljutnja zbog zaboravljenih dereza učinila svoje.

Da se ta napast ne razbukta i ne poprimi razmjere elementarne nepogode, trebalo je pod hitno nešto učiniti. Zaustavili smo se u Polači pored birtije simpatičnog imena »Jašo«. Premda pelinkovac nije bio naročit, znatno je poboljšao opće stanje moje nabrijane psihe. Odavde je inače i izvanredan pogled na stijenu Dinare, zadivljujući Samograd i zasniježeni žlijeb iznad njega. E, ako je snijeg smrznut, bit će belaja! Bez dereza ću moći samo pozdraviti Samograd, a Jasmini i Marku poželjeti sretan put.

Prije ulaska u Kijevo spuštamo se s ceste na zaravan pod jugozapadnom stijenom i parkiramo pored nekakvog iskopa. Mislim da ovdje kopaju i prerađuju pijesak, ali nisam siguran. Simfonija cvrkuta, jarko sunce koje nas već sad prisiljava da posegnemo za dvoznamenkastim zaštitnim faktorima, plavetnilo nebeskog svoda i lahor u obližnjem grmlju. Priroda se budi, proljeće nezadrživo nadire.

Spremamo se. Pogledi nam nesvjesno svako malo bježe prema Dinari. Prizor je... čisto ludilo! Nestvarna ljepota naše najviše planine osvaja, prodire u vas, ne ostavlja nimalo prostora za ravnodušnost. Ljudi, ovo je fenomenalno!

Prije polaska dvaput sam uhvatio kvaku auta – da ne bi slučajno na pola puta bilo »A jesam li zaključao auto?«. Eeee... tako treba, Slavko moj! Od srca smo se nasmijali, okrenuli ka stijeni i ubrzali korak. Čekao nas je Samograd, izazov i uzbuđenje. Za one koji ne znaju, Samograd je stijena stožasta oblika, slična zubu, visoka oko 25 metara i gotovo jednaka promjera, a nalazi se točno na sredini jugozapadne stijene Dinare. Prije dvije smo se godine dvojica kolega, vrsnih planinara i ja, divili Samogradu u proljeće, a sad nam se pružila prilika da ga posjetimo zimi.

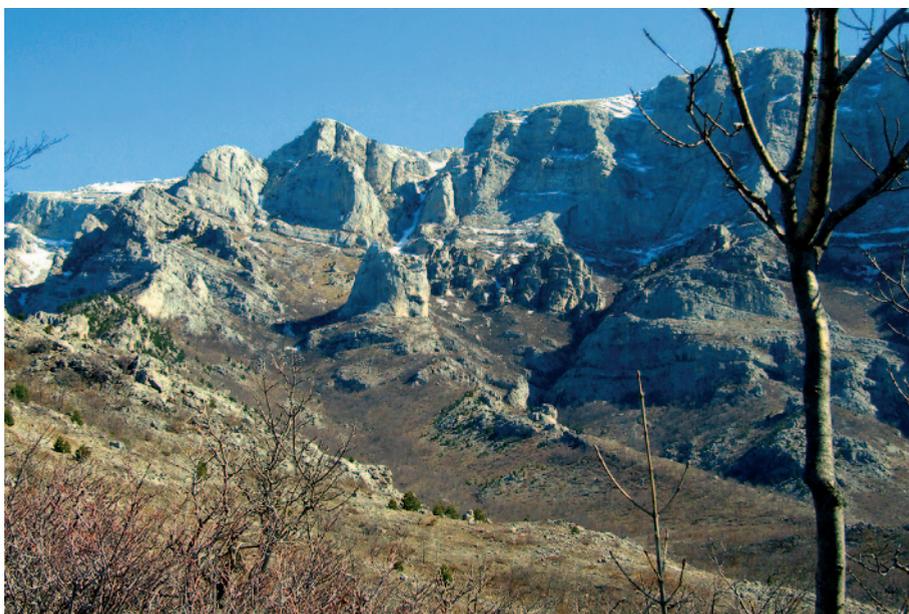
Staza ne postoji, ustvari i ne treba vam jer je Samograd odličan orijentir. Jedino na što trebate obratiti pozornost jest da se morate prema njemu uspinjati s njegove lijeve strane. I još nešto, ne manje važno: namjeravate li se penjati na Dinaru tim smjerom učinite to kad je vegetacija još u mirovanju jer će u protivnom provlačenje do Samograda kroz gusto raslinje, koje dijelom podsjeća na pravu džunglu, biti prilično neugodno.

Vrijeme je zaista divno. Baš smo »potrefili« dan! Gdjekoji šafran i raskošna ljepota obične sase (*Pulsatilla vulgaris*) upotpunjuju krajolik i sliku čine još ljepšom.

Na Samogradu zastajemo. Krasno! Ovdje bi trebalo doći sa šatorima, napraviti logor i ostati nekoliko dana. Okolne stijene, usjeci, litice i grebeni pružaju neslućene mogućnosti za penjanje.

Travnatom se padinom dižemo do stjenovite barijere. Desno prijećimo prema usjeku. Okomica u stijeni visoka otprilike četiri metra, koja se nalazi odmah na početku klanca, nestala je pod visokim naslagama snijega. Napetost i nervoza u želucu sve mi više rastu, a izvjesnost da ću morati posjetiti najbliži grm sve je veća kako se približavamo zasniježenom dijelu stijene. Stisnuo sam mišiće u donjem dijelu tijela i hrabro nastavio još nekoliko metara, a onda sam napokon, s velikom zebnjom, spustio gozzericu na snijeg. Istog se trenutka na mojem oznojenom licu ocrtalo veselje: snijeg zbijen, čvrst, jednom riječju kompaktan, a samo u gornjem sloju onako malo kašast. Ma super! Sve u svemu, uz nužan oprez, mislim da ne bi trebalo biti većih poteškoća.

Strmina stijene na tome je dijelu oko 45 stupnjeva. Nije to nešto posebno za planinare

SLAVKO PATIČIĆ

Samograd (u sredini)

koji su vični kretanju po takvim ili sličnim putovima no, da se razumijemo, da sam imao dereze stavio bih ih odmah, ne razmišljajući ni časka. Upravo je to učinila Jasmina i to je dobro. Marko se prvo nećkao, a onda je, iz samo njemu znanih razloga, dereze ipak odlučio ostaviti u ruksaku.

Cijeli je žlijeb zatrpan snijegom. Polako napredujemo, pazeći na svaki korak. U snijegu takve teksture, ako ste bez dereza, najbolje je raditi što dublje »stopinke«. To, doduše, oduzima prilično snage, ali nema druge.

Vrijeme nam polako curi. Sunce je još visoko, ali kazaljke su neumoljive. Ipak, ne žurimo. Pazimo jedan na drugoga. »Polako... polako, tako... super... super, samo polako! Hoćeš li da ti spustim uže?«

I tako smo se nakon otprilike dva sata izvukli iz klanca na omanju zaravan. Koliko tek ovdje ima snijega! Ludnica! Suhim smokvama i konjakom, najboljim na svijetu, nazdravili smo Samogradu, sebi, lijepom vremenu i ovoj prekrasnoj planini.

Budući da smo bili kratki s vremenom, morali smo utanačiti strategiju kojom bismo završili taj uspješan planinarski dan: ja ću požuriti prema vrhu i spustiti se istim smjerom,

dok će Jasmina i Marko polako za mnom, ali će se do planinarske kuće »Glavaš« spustiti smjerom »via normale«.

Planina je presvučena debelim bijelim pokrivačem. Samo su se vršci klekovine izborili za mjesto pod suncem, od kojih je pak olujna bura prijašnjih dana formirala snjegoviće nestvarnih oblika i začudne ljepote. Ovo je moj prvi susret s takvom Dinarom. Čudesnom i bajkovitom. »Ja domovinu imam; tek u srcu je nosim, i brda joj i dol. Gdje raj da ovaj prostrem, uzalud svijet prosim, i... gutam svoju bol!« sjetih se riječi pjesnika Kranjčevića, zatečen i iznenađen. Od prizora smoćih obraz suzama. Ni cepin mi nije bio dostatan da se dočepam žiga u ledom okovanoj kutiji. Ništa zato. Moj se fotoaparatus pokazao pouzdanim u svim prilikama i, budite sigurni u to, vrijedan je svake kune koja je izašla iz mog podravskog džepa.

Dok pogledom u dubini klanca tražim Samograd, nesvjesno mi odvlače pozornost kijeovski Bat i Promina. Na kijeovski Bat sam se popeo, dok je Promina još ostala u mojim htenjima. Dvojba hoću li se spuštati uz pomoć cepina ili bez njega vratila me natrag u stvarnost. Zapravo, ovaj se put baš i nisam mnogo dvoumio: cepin ću zasad ostaviti na ruksaku, a

SLAVKO PATIČKO

Uspon po snijegu

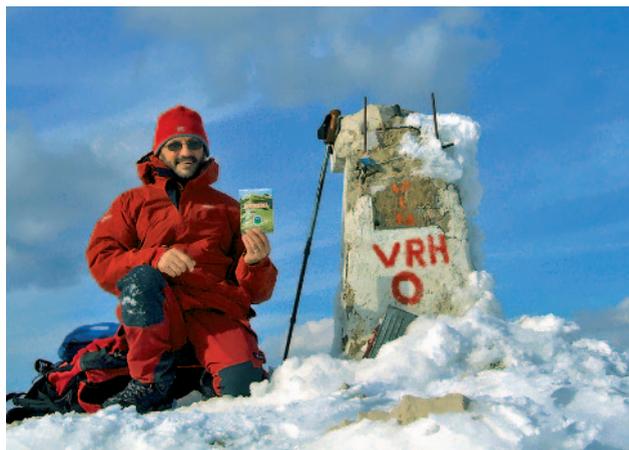
ovu ću padinu riješiti samo štapovima. Temperatura koja se tijekom dana povećala za nekoliko celzijevaca podebljala je kašasti sloj snijega za još nekoliko centimetara. Način spuštanja padinom, bez dereza, po snijegu takve kvalitete, krajnje je jednostavan: pete gojzerica pri svakom iskoraku što jače stisnite u snijeg. Nemojte pritom zaboraviti, što je iznimno važno, štapove zabadati ispred sebe.

S obzirom na to da sam to činio i prije, a prilika mi se učinila gotovo idealnom, nastavio sam daljnje spuštanje padinom skijanjem na gojzericama. Tehnika, koju vam ne preporučujem ako niste vični tome, jest sljedeća: noge, odnosno gojzerice, postavite tako da vam don bude sasvim priljubljen uza snježnu podlogu. Kad to učinite, istog trena počnete kliziti. Imate li barem malo skijaškog iskustva, možete prebavivati težinu tijela s jedne na drugu nogu, čime određujete pravac kretanja, a držite i nadzor nad brzinom. Čim se ona otme kontroli, podignite vrh gojzerica. Pete vam automatski tonu u snijeg i vi se zaustavljate. Ni u kom slučaju ne smijete izgubiti ravnotežu. Hm! Znaite i sami što bi se dogodilo.

Slalom sam završio na Samogradu. Posljedice: malo tanji vibram na gojzericama i mokar tur na hlačama.

Prije svoga prvog posjeta Samogradu razgovarao sam s Josom Gracinom, autorom članka »Carstvo samogradskog poskoka«, koji je prije nekoliko godina objavljen u »Hrvatskom planinaru«. Dobro se sjećam tog razgovora. Napose onog dijela koji se odnosio na pristup Samogradu, o čemu sam već nešto govorio na početku. Mučilo me pitanje zašto je Joso inzistirao na tome da se Samogradu mora prići baš lijevom stranom, a znatiželjni se duh u meni počeo komešati dok mi se pogled zalijepio za klanac čiji je početak odmah tu s lijeve strane Samograda. Klanac se spušta i provlači kroz stijene i grebene, blago pravi desni luk i završava blizu iskopa gdje smo ostavili auto. Taj je klanac desno od Samograda kad bi se gledalo od auta.

No, kad sam malo pažljivije pogledao, odmah sam utvrdio da je spuštanje tom stranom, a vjerojatno i uspinjanje, kudikamo teže od one Josine jer posvuda leže srušena stabla, kameni blokovi, isprepletano suho granje, sitno

Autor članka na vrhu Dinare

kamenje pokriveno raspadajućim vlažnim lišćem. Zbrka u »tri čina«. Moj dragi Joso bio je potpuno u pravu što se tiče pristupa Samogradu – ovo se zaista bez užeta i absajla ne može proći!

Sunce se davno skrilo iza obzora, a tama je sve više pritiskala dinarski kraj. Uz prve iskričave zvjezdice približavao sam se autu. U daljini svijetla Kijeva, lavež psa i huk ćuka.

Toplo se nadajući da se i ostatak moje ekipe sretno spustio s planine sjeo sam u auto i krenuo put Glavaša. Kad sam prije dvije godine bio ovdje, planinarska kuća »Glavaš« nije bila dovršena. Sad je to sasvim druga priča. Spavaonica ima šest ležaja s novim madracima, kuhinja je bogato opremljena svim potrepštinama koje su vam potrebne da napravite dobar objed, a ispred kuće je gusterina s pitkom vodom. Za razbibrigu vam stoji na raspolaganju i nova staza za boćanje. Sve u svemu jako zgodno.

Nedjelja je bila, po dogovoru, posvećena turizmu. Obišli smo vrelo Cetine, izvor Krke i slap Krčić.

Što reći na kraju? Da, sad bih mogao nabrajati: ljepota ova, krasota ona. Ali onda superlativima ne bi bilo kraja. Ostavit ću vama na volju da si iz ove moje skromne priče sami pokušate narisati slikovnicu.

Još samo nekoliko riječi i onda ću stvarno završiti. Samo zahvaljujući razumijevanju, snosljivosti, srdačnosti i toplini srca mojih prijatelja, ovakve ili slične visokogorske ture unaprijed su predodređene da uspiju. Živjeli!

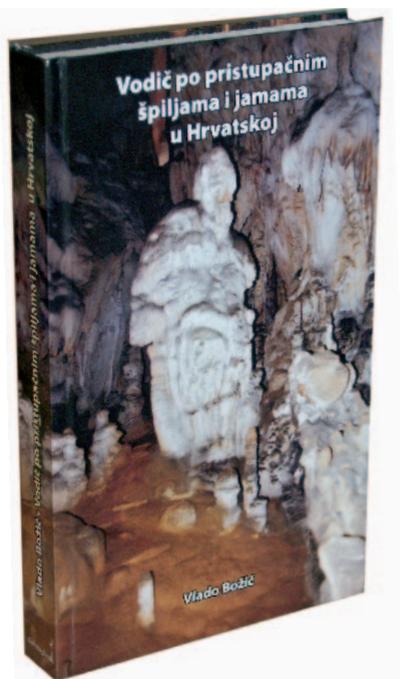
VLAĐO BOŽIĆ: VODIČ PO PRISTUPAČNIM ŠPIJAMA I JAMAMA U HRVATSKOJ

Neumorni speleolog ing. Vlado Božić ni u osmome se životnom desetljeću (rođen je 1936.) ne odriče svoga napornog i teškog hobija – podzemnog alpinizma, speleologije. No kad u toj dobi već ne može biti protagonist napornih podzemnih istraživanja, nastavio je sa speleološkom izdavačkom djelatnošću. Sjećamo se njegovih kapitalnih djela »Speleološki turizam u Hrvatskoj« (1999.), prevedenog i na njemački, i »Speleologija u Hrvatskoj« (2003.), te stotina njegovih speleoloških članaka (ukupno oko 880) objavljenih diljem svijeta, čime je nadmašio sve naše profesionalne speleologe. Ovo novo djelo možemo smatrati krunom njegove publicističke djelatnosti. Riječ je, kao što i sam naslov kaže, o vodiču, i to o vodiču u pravom smislu riječi jer, za razliku od gotovo svih turističkih »vodiča«, koji nikamo ne vode, već su samo »knjiga inventara«, Božić nas doista vodi, tako da bez ikakvih dodatnih napora, samo s njegovom knjigom u ruci, možemo krenuti na put i nećemo zalutati.

Opis svake špilje počinje položajem, pristupom i zemljovidnom skicom, slijedi opis špilje i njezinih uređaja, podatak o tome kada je otvorena i tko o njoj daje obavijesti. Za one koji žele znati više, navodi se i literatura, pri čemu je autor izabrao ne najvažnije, nego čitatelju najpristupačnije radove.

Na temelju vlastitih iskustava u pisanju vodiča, tvrdim da je za takvo djelo bila potrebna neizmjerena marljivost i sistematičnost jer je u njemu skupljeno na tisuće podataka, a svaki je od njih morao biti višestruko provjeren. Kakav je to bio silan posao može ilustrirati usporedba s beletrističkim pisanjem: dok književnik može u jednoj večeri, uz pomoć čašice konjaka, crne kave i nikotina, potaknuti svoju muzu i do ponoći napisati desetak stranica, u vodiču svaka riječ – naglašavam: svaka riječ – mora biti pouzdano i višestruko provjerena. Uzmete li u obzir da na svakoj stranici ima prosječno dvadesetak raznih podataka te da vodič ima 300 stranica, lako ćete zaključiti da se takvo djelo nije moglo očekivati od plaćenog profesionalca, nego samo od nesebičnog amatera.

Posebna je odlika Božićeva vodiča obilje ilustracija, koje i vizualno dočaravaju ono što se može vidjeti, i to ne samo u podzemlju, nego i u okolici ulaza. Za razliku od dosadašnjih sličnih knjiga, kojima je glavni foto-motiv siga – a sige su, ruku na srce, više-manje slične i uglavnom varijacije na istu temu – u

ovoj su izabrane fotografije onih siga koje su posebno značajne za svaku špilju. Ilustracija ima oko 500.

Čitatelj većih kulturnih zahtjeva bit će također zadovoljan jer u općem dijelu može naći sažete podatke o speleologiji općenito, posebno o hrvatskoj speleologiji, pa tako o povijesti te struke, njezinom razvoju u Hrvatskoj, popis naših najdužih špilja i najdubljih jama, način istraživanja i popis speleoloških organizacija u Hrvatskoj. Ukupno je opširnije obrađeno 30 najvažnijih špilja, a zatim kraće isto toliko manje značajnih ili onih koje tek čeka turističko otvaranje.

Izdavaču knjige – a to je dr. Ante Pelivan, vlasnik Tiskare »Ekološkog glasnika«, koji već desetljećima tiska speleološka i planinarska izdanja, među ostalim i ovaj časopis – treba odati priznanje što nije štedio na raskošnoj opremi i solidnom uvezu, makar ne može očekivati sigurnu zaradu. No, zato mu i jest svojedobno Hrvatski planinarski savez odao posebno priznanje, dodijelivši mu naslov »Sponzor godine«.

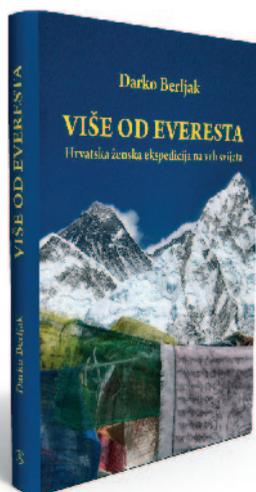
Zaključio bih: nitko više u buduću ne može pisati o spelologiji u Hrvatskoj bez Božićeve knjige.

prof. dr. Željko Poljak

KNJIGA O HRVATSKOJ ŽENSKOJ EKSPEDICIJI NA VRH SVIJETA

Kako smo već najavili u prošlom broju, uskoro iz tiska izlazi knjiga »Više od Everesta« autora Darka Berljaka, vođe Hrvatske ženske ekspedicije »Mt. Everest 2009«. U knjizi će se naći tekstovi i četiriju djevojaka koje su došle na vrh svijeta - Iris i Darije Bostjančić, Milene Šijan i Ene Vrbeć, ali i liječnice ekspedicije dr. Lane Donlagić te Ivane Stiperski iz DHMZ-a koja je vremenskom prognozom iz Zagreba servisirala ekspediciju.

Na 240 tvrdo ukoričenih stranica bogato opremljenih fotografijama opisuju se svi značajni događaji u priprema i izvedbi naše ženske ekspedicije na Everest, ali i povijest uspona na najvišu planinu na svijetu, dosadašnje hrvatske ekspedicije na taj vrh te hrvatski ženski uspon na Cho Oyu prije dvije godine. Knjiga se sastoji od 14 poglavlja: Nebeska krijesnica i Balkon, Hoćemo žensku ekspediciju, Tirkizna Božica, Miyolangsangma, Tri Everesta, Snježne lavice, Putovanje po predvorju neba, EBC, Opaki ledopad, potkovastva

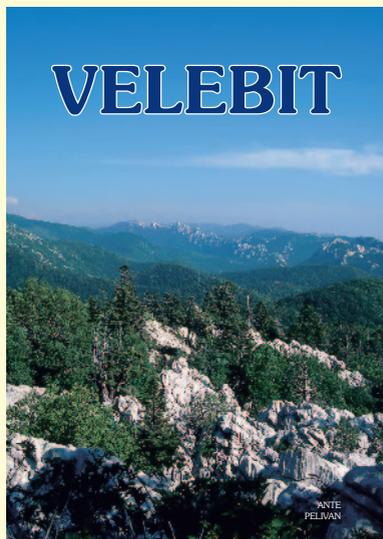

dolina i vrtoglava litica, Himalajska prehrana, veze i pomagala, Majka svih lavina, Vremenski prozor, Poker dama na 8850 metara i Čarolija bijelih rubaca, a na kraju su životopisi članica ekspedicije i rječnik pojmova i nazivlja korištenih u knjizi.

Knjigu zajednički objavljuju izdavačka kuća Libricon i HPS. Cijena knjige u knjižarama bit će 220 kuna, a HPS kao sunakladnik svojim članovima nudi mogućnost da knjigu kupe po cijeni od samo 175 kuna. Cijena knjige ne uključuje troškove pakiranja i poštarine u iznosu od 25 kuna (Ova ponuda vrijedi samo za narudžbe pristigle do 1. prosinca kada knjiga izlazi iz tiska). Knjiga se može naručiti po-

štom, faksom, e-mailom ili telefonom u Uredu HPS-a, tel./fax 01/48-24-142; hps@plsavez.hr. Nakon toga knjigu možete podići osobno u Uredu HPS-a uz gotovinsko plaćanje, zatražiti poziv na broj ako želite platiti uplatnicom ili javiti punu adresu ako knjigu želite primiti poštanskom otkupninom. Ur.

30% popusta za planinare !!!

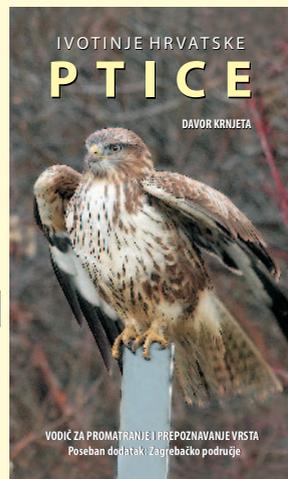
- ▶ Autor: Ante Pelivan
- fotomonografija
- bogato ilustrirana u boji
- format: 30 x 21 cm
- 194 stranice
- tvrdi uvez
- cijena: 150,00 kn

105,00 kn

Poštarina uračunata u cijenu!

- ▶ Autor: Davor Krnjeta
- format: 20,5 x 12 cm
- 350 fotografija u boji
- 360 stranica
- tvrdi uvez
- cijena: 260,00 kn

182,00 kn

ekološki glasnik
časopis o prirodi

EKOLOŠKI GLASNIK d.o.o.

Duga cesta III. odvojak 12, 10412 Donja Lomnica
Tel. 01/5621-929, Fax: 01/6234-058
www.ekoloski-glasnik.hr • ekoloski.glasnik@vip.hr

TISKARA "Ekološki glasnik"

- usluga tiska knjiga i časopisa vrhunske kvalitete
- posebni popust za sva planinarska društva

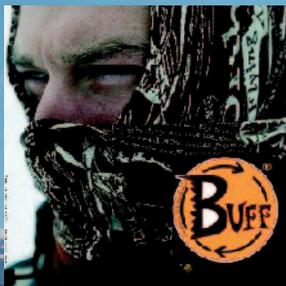
KALENDAR AKCIJA

22. 11.	Skup markacista Dilja <i>Dilj, Prezdanak</i>	HPD "Tikvica", Županja Berislav Tkalac, 099/67-64-736 Emilija Marković, 098/349-789
29. 11.	Pohod po Parenzani <i>Momjan - Završje - Livade - Motovun</i>	PD "Pazinka", Pazin Giovanni Sirotti, 098/254-183
29. 11.	Memorijalni pohod na Andīnu baraku <i>Papuk, pl. kuća HGSS-a "Jezerce" na Nevoljašu</i>	PD "Mališćak", Velika Tomislav Šebalj, 098/90-42-128 Drago Štokić, 098/17-10-681
5. - 6. 12.	Planinarski foto-dia festival u Đurđenovcu <i>Đurđenovac, Krndija</i>	HPD "Sunovrat", Đurđenovac Antun Kasapović, 091/56-44-185
11. 12.	Svjetski dan planina	
12. - 13. 12.	Dan PD "Kamenjak", Rijeka <i>Kamenjak</i>	PD "Kamenjak", Rijeka Vedran Grubelić, 091/89-65-552
12. 12.	Planinarska noć u Međimurju <i>Gornje Međimurje</i>	HPD "Međimurje", Čakovec Bogomir Trabe, 091/50-49-566 Magdalena Bistrović, 040/310-955
19. 12.	Pohod Fokinom stazom <i>Psunj: grad Pakrac - pl. dom "Omanovac"</i>	PD "Psunj", Pakrac Žarko Roček, 098/13-90-864 Zvonimir Miller, 098/436-177
19. 12.	Noć kaštelanskih planinara <i>Kozjak, Malačka, pl. kuća "Malačka"</i>	HPD "Malačka - Donja Kaštela" Petar Penga, 098/535-834

VRHUNAC Vlaška 78, Zagreb; tel: 01 45 72 323
web: www.vrhunac.hr; e-pošta: vrhunac@vrhunac.hr
trgovina otvorena svaki dan od 8.00 - 20.00

S ponosom vam predstavljamo prvi multifunkcionalni paket, koji će vas ove jeseni i zime grijati i čuvati vam energiju!

traka, kapa, šal,
potkapa sam odluči!
ORIGINAL BUFF
100% mikrofibra
Prodajni hit
već od 89,90 kn

teleskopski štapovi
ZAJO, full antishock
100% funkcionalni
Vruća cijena
već od 179,00 kn

čutura **SALEWA**
za piće, toplo ili
hladno, aluminij
100% upotrebljiva
već od 60,00 kn

čarape **SALEWA**
travel, trekking,
hiking, X tehnologija
ventilacijski kanal
100% stop žuljevima
već od 115,00kn

Napravi si svoj paket i provjeri cijene iznenađenja!

Slike su simbolične, sve cijene su u HRK i uključuju PDV, ponuda vrijedi izključivo u trgovini Vrhunac, Vlaška 78

Kreni van, budi Outdoor!

NARUČITE

PLANINARSKI KALENDAR ZA 2010. GODINU!

Sredinom studenoga iz tiska izlazi atraktivni zidni kalendar HPS-a za 2010. godinu sa slikama planinskog cvijeća. Uz slike iz planina u njemu je objavljen pregled svih značajnijih akcija u sljedećoj godini i najnoviji adresar članica HPS-a. Format kalendara je 48 × 33 cm, a kao i prijašnjih godina, tvrda poštanska omotnica štiti ga od oštećenja na putu do naručitelja.

Cijena kalendara je 35 kuna, a za narudžbe od 10 i više primjeraka preko planinarskih društava odobrava se popust od 20% (u društvu se sastavi popis i narudžbom društva naručuje se određeni broj kalendara, a HPS društvu potom šalje račun). U narudžbi (telefonskoj, faksom, poštom ili putem e-maila) treba naglasiti hoće li se kalendar izravno preuzeti u Uredu HPS-a ili ga treba slati poštom, a u tom slučaju u račun će biti uključeni i pripadajući poštanski troškovi.

Informacije i narudžbe

HRVATSKI PLANINARSKI SAVEZ

Kozarčeva 22, 10000 Zagreb, e-mail: hps@plsavez.hr

tel./fax 01/48-24-142, tel. 01/48-23-624

Jesen na Vršiču u Julijskim
Alpama (foto: Alan Čaplar)